

ทหารหัวดำ*

1. การรวบรวมก่อตั้งคณะเสรีไทยในอังกฤษ

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ข้าพเจ้าเป็นทหารหัวดำตั้งแต่สิงหาคม 2485 จนถึงมกราคม 2489 การสมัครเข้าเป็นทหารครั้งนั้นมีลักษณะผิดธรรมดาอยู่หลายประการ กล่าวคือ เพื่อนฝูงข้าพเจ้าและข้าพเจ้าเป็นคนไทย ยึดถือสัญชาติไทย แต่สมัครเข้าเป็นทหารในกองทัพอังกฤษ และสวมเครื่องแบบทหารอังกฤษ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะในเวลานั้นเป็นเวลาสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับอังกฤษอเมริกา และญี่ปุ่นรุกรานเข้ามาในประเทศไทย จนกระทั่งรัฐบาลไทยต้องทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น บรรดาคนไทยที่อยู่ในสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรอังกฤษนั้น รัฐบาลไทยเรียกตัวให้กลับ แต่มีอยู่จำนวนหนึ่งที่ไม่ยอมกลับ แม้ว่ารัฐบาลไทยจะขู่ว่าผู้ที่ไม่กลับ

* บทความเรื่องนี้ตีพิมพ์โดยสมบูรณ์ในหนังสือของศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม, *ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง* (แพรวพินิจ, 2509). เฉพาะตอนที่สามของบทความนี้เดิมได้พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันเอกสรรคร์ ยุทธวงษ์ (น้องเขยของป้าวย อิงภากรณ์) เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2495.

ประเทศไทยตามคำสั่งนั้นจะถูกถอนสัญชาติ ผู้ที่ไม่ยอมกลับประเทศไทยเหล่านั้นเรียกตนเองว่าเสรีไทย และยังคงถือสัญชาติไทยอยู่ต่อไป (ข้าพเจ้าจึงใช้คำว่า “ยึดถือสัญชาติไทย” ในตอนต้น) ทางสหรัฐอเมริกาเผชิญท่านอัครราชทูต ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ท่านเป็นหัวหน้าเสรีไทย และสามารถเจรจากับรัฐบาลสหรัฐฯ เป็นผลสำเร็จ เพื่อให้สหรัฐฯ รับนับถือคณะเสรีไทยและกองทหารเสรีไทยในสหรัฐฯ เหล่าทหารไทยในสหรัฐฯ จึงสามารถรวบรวมกันเป็นปีกแผ่น ได้ใช้เครื่องแบบทหารไทย และมีผู้บังคับบัญชาไทย เป็นหน่วยไทยค่อนข้างแท้ ส่วนในสหราชอาณาจักรอังกฤษนั้น ปราสาจากผู้ใหญ่ที่พอจะก่อตั้งรวบรวมกันได้อย่างที่สหรัฐฯ ท่านอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอนมีความจำเป็นที่จะต้องเดินทางกลับประเทศไทยตามคำสั่งรัฐบาล พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ซึ่งประทับอยู่ในอังกฤษก็ทรงปฏิเสธคำเชิญให้เป็นหัวหน้า โดยรับสั่งว่าไม่ทรงประสงค์จะเกี่ยวกับการเมืองและทรงปฏิบัติราชการในกองรักษาดินแดนของอังกฤษอยู่แล้ว ส่วนสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 และ ม.จ.ศุกสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ ผู้เชษฐาสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ซึ่งประทับอยู่ในอังกฤษในขณะนั้น ทรงสนพระทัยที่จะร่วมงานเสรีไทยด้วย แต่บรรดาคนไทยเห็นว่าจะทูลเชิญเป็นหัวหน้าเสรีไทยย่อมอาจจะเกิดความเข้าใจผิดในด้านการเมืองภายในของคนไทยได้ ฉะนั้นสรุปว่าคณะเสรีไทยในอังกฤษไม่มีหัวหน้าเป็นหลักฐานอย่างในสหรัฐอเมริกา ฉะนั้นเมื่อได้รับอนุญาตให้เข้าเป็นทหาร จึงต้องเข้าเป็นทหารในเครื่องแบบและในกองทัพอังกฤษ และเนื่องด้วยคนไทยในอังกฤษนั้น รัฐบาลอังกฤษถือว่าเป็นชนชาติศัตรู (enemy aliens) เมื่อเข้าเป็นทหารในกองทัพอังกฤษจึงต้องเข้าอยู่ในหน่วยที่เรียกว่า “Pioneer Corps” (หน่วยการโยธา) แบบชนชาติศัตรูอื่นๆ (เยอรมัน ออสเตรียน อิตาลี ฯลฯ)

เรื่องของ Pioneer Corps และเรื่องในชีวิตทหาร ข้าพเจ้าขอยกไว้ก่อน จะกล่าวในตอนต่อไป ในขั้นนี้ใคร่ทวนกลับไปถึงเหตุการณ์ในตอนเริ่มต้นตั้งเสรีไทยในอังกฤษ เพื่อให้บทความนี้สมบูรณ์พอสมควร

ในระหว่างสงครามโลกตอนต้น ก่อนการประกาศสงครามที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย แต่เป็นระยะที่อังกฤษทำสงครามกับเยอรมันแล้ว คนไทยในอังกฤษนับเป็นคนต่างด้าว แต่ไม่ถึงกับเป็นชนชาติศัตรู จึงมิต้องถูกกักกัน เพียงแต่มีข้อจำกัดในการเคลื่อนไหว

ย้ายที่อยู่บางประการ ข้าราชการสถานทูตได้รับสิทธิพิเศษ ยกเว้นในข้อจำกัด ต่อมาเมื่อประเทศไทยได้ประกาศสงครามกับอังกฤษ คนไทยตกอยู่ในฐานะชนชาติศัตรู ข้าราชการสถานทูตและคนไทยต่างได้รับการปฏิบัติให้อยู่ในข้อบังคับเข้มงวดยิ่งขึ้น แต่ไม่ถึงกับถูกกักกัน นอกจากข้าราชการสถานทูตในระยะใกล้จะถูกส่งตัวกลับ มีข้อจำกัดกักกันบ้าง นักเรียนไทยโดยทั่วไปได้รับยกเว้นไม่ต้องกักกัน แต่มีข้อห้ามมิให้ออกนอกที่อยู่ในเวลาวิกฤต ข้าราชการสถานทูตยังมีเงินใช้อยู่บ้าง เพราะเป็นเรื่องล่อลึงที่ปฏิบัติระหว่างข้าราชการอังกฤษในไทยกับข้าราชการไทยในอังกฤษ แต่นักเรียนไทยในอังกฤษนั้นถูกตัดเงินที่เคยได้รับจากประเทศไทย ต้องอาศัยเงินรายได้ของตนเองในอังกฤษ บางคนที่ได้รับทุนเล่าเรียนของอังกฤษอยู่ก็ไม่ลำบากนัก แต่นักเรียนไทยส่วนมากต้องไปทำนาหรือทำงานในโรงงานเพื่อจะได้มีเงินใช้สำหรับเลี้ยงอาตมาไปวันหนึ่ง ๆ

นักเรียนไทยในขณะนั้น กระจุกกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ ที่มีมากอยู่สักหน่อยก็ที่เคมบริดจ์ ซึ่งมีทั้งนักเรียนเคมบริดจ์แท้ เช่น นายเสนาะ ต้นบุญยืน นายเสนาะ นิลกำแพง ม.ล.จิรายุ นพวงศ์ นายอิมชล แด่สุจิ ม.จ.ภิศเดช รัชนี กับนักเรียนอพยพไปอาศัยเคมบริดจ์ เช่น นักเรียนเศรษฐศาสตร์จากลอนดอน (รวมทั้งข้าพเจ้า) และนักเรียนแพทย์บางคน ฉะนั้น เมื่อมีข่าวว่ารัฐบาลไทยได้ประกาศสงครามกับอังกฤษ หลังจากที่ได้ทำสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่นแล้ว การเคลื่อนไหวทางด้านนักเรียนจึงเกิดขึ้นที่เคมบริดจ์เป็นแห่งแรก

นักเรียนไทยในเคมบริดจ์ก็เหมือนกับคนไทยทั่ว ๆ ไป มีความคิดและความรู้สึกต่าง ๆ กันไปแต่ละคน แต่ก็เหมือนกับคนไทยอื่น ๆ อีกในแง่ที่เป็นห่วงใยในอิสรภาพอธิปไตยของประเทศ เมื่อญี่ปุ่นยกทัพขึ้นดินแดนไทย เราก็ภาวนาขอให้มิช้องทางอย่างใดให้ญี่ปุ่นออกไปเสีย ครั้นรัฐบาลไทยก้าวล้ำเข้าไปอีกขั้นหนึ่ง โดยทำสัญญาร่วมกับญี่ปุ่นและประกาศสงครามกับสหรัฐฯ และสหราชอาณาจักร เราก็ยิ่งเกิดความพรึ่นพริงว่า เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามและไทยก็ร่วมแพ้ด้วย เห็นที่หายหน้าจะเกิดแก่ชาติเราเป็นแน่ ถ้าหากว่าคนไทยทุกคนเชื่อผู้นำและทำอะไรตามผู้นำไปหมด ฉะนั้นเมื่อมีคำสั่งให้เตรียมตัวเดินทางกลับประเทศไทย ในการแลกเปลี่ยนเชลยศึก จึงเป็นวาระที่พวกเราจะต้องเลือกทางเดิน จะเดินทางกลับบ้าน หรือจะอยู่ทำอะไรให้เป็นประโยชน์แก่นาคคของประเทศชาติ

ก่อนหน้านั้น ผู้ที่รู้สึกว้าวใจในเรื่องนี้มากที่สุดเท่าที่ข้าพเจ้าทราบ คือ นายเสนาะ ตันบุญยืน รองลงมาคงจะเป็นนายเสนาะ นิลกำแพง และนายสว่าง สามโกเศศ เพราะสามสหายนี้เป็นผู้ที่ได้เริ่มวิ่งค้นหาผู้หนึ่งผู้นี้ จะให้มาเป็นหัวหน้าเสรีไทย อังกฤษ นายเสนาะ ตันบุญยืนเป็นคนพูดาวี ส่งข่าวต่าง ๆ ให้เราทราบ และพวกเรามักจะประชุมคุยกันที่ห้องพักเสนาะ ตันบุญยืนบ่อยๆ เสนาะ ตันบุญยืน ได้เขียนจดหมายถึง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เล่าเหตุการณ์ทางอังกฤษให้ทราบ และขอเชิญให้ ม.ร.ว.เสนีย์ เดินทางข้ามไปอังกฤษ เพื่อรับเอานักเรียนไทยที่อาสาสมัครเข้าในขบวนการเสรีไทยที่ท่านได้จัดตั้งขึ้นในสหรัฐฯ ม.ร.ว.เสนีย์ตอบมาว่า ท่านไม่สามารถเดินทางจากสหรัฐฯ มาได้ เพราะท่านก็กำลังมีภาระเต็มมือ แต่ท่านจะส่งผู้แทนที่เหมาะสมมาดำเนินการตามความประสงค์ของพวกเราทางอังกฤษ ต่อมาในไม่ช้า (แต่ขณะที่พวกเรารออยู่นั้นรู้สึกว่ายาวนานเหลือเกิน) ผู้แทนที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ส่งมาดำเนินการทางอังกฤษก็มาถึง คือ นายมณี สาณะเสน คณะเสรีไทยในเคมบริดจ์ได้ประชุมกันและลงมติให้นายเสนาะ ตันบุญยืน กับข้าพเจ้าเป็นผู้ติดต่อกับนายมณี สาณะเสน ที่ลอนดอน ขณะนั้นล่วงเข้ามาในเดือนเมษายนหรือพฤษภาคม 2485 แล้ว

นายมณี สาณะเสน ผู้นี้ พวกเราไม่เคยรู้จักมาแต่ก่อน เคยแต่ทราบกิตติศัพท์ว่าเป็นคนไทยที่ทำงานที่สันนิบาตชาติ (League of Nations) มาเป็นเวลานาน ต่อมาเมื่อวิสาสะคุ้นเคยกันแล้ว จึงทราบว่านายมณีเริ่มเดินทางไปอังกฤษตั้งแต่อายุน้อย ขณะนั้นบิดานายมณีเป็นอัครราชทูตอยู่ ณ กรุงลอนดอน ครั้นสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมแล้ว นายมณีได้ศึกษากฎหมายอยู่ในประเทศอังกฤษจนสำเร็จ แล้วก็เริ่มเข้าทำงานในสันนิบาตชาติที่สวิตเซอร์แลนด์ตลอดมา ครั้นเกิดสงครามในยุโรปครั้งที่สอง ผู้ใหญ่ทางกรุงเทพฯ ได้ชักชวนให้กลับมารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ กำลังเดินทางกลับผ่านสหรัฐอเมริกาเพื่อเยี่ยมชิวัดข้องในการเดินทาง เพราะเป็นยามสงคราม กระทรวงการต่างประเทศจึงมีคำสั่งให้ช่วยราชการอยู่ในสถานทูตไทย ณ กรุงวอชิงตันอยู่ตลอดมา เนื่องจากนายมณีเป็นผู้ที่รู้จักคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ในราชการอังกฤษอยู่มาก ทั้งทางพลเรือนและทหาร ม.ร.ว.เสนีย์จึงมอบหมายให้นายมณีเดินทางมาช่วยรวบรวมคณะเสรีไทยในอังกฤษ (นายมณีผู้นี้เมื่อเลิกสงครามโลกแล้วได้กลับเข้าทำงานในองค์การสหประชาชาติต่อจนครบเกษียณอายุ บัดนี้ยังคงพำนักอยู่ที่สวิตเซอร์แลนด์)

นายมนตรีได้เริ่มเปิดสำนักงานขึ้น ที่โรงแรมบราวน์ ในกรุงลอนดอน และได้เริ่มติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอังกฤษ เพื่อให้รัฐบาลอังกฤษรับรองคณะเสรีไทยในอังกฤษ ทำนองเดียวกันกับในสหรัฐฯ แต่รัฐบาลอังกฤษขัดข้องอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งในวาระสุดท้าย เมื่อได้ทราบแน่แน่ว่าคณะเสรีไทยในอังกฤษนี้มีจำนวนมากกว่า 40 คน และแต่ละคนมีเจตนาที่จะไม่ยอมกลับประเทศไทยจนกว่าจะเสร็จศึก กับเจตนาจะรับใช้ประเทศไทย ด้วยการอาสาสมัครในกองทัพอังกฤษโดยไม่เลื่องงาน รัฐบาลอังกฤษจึงได้เริ่มรับรองคณะเสรีไทยอังกฤษภายใต้การนำของนายมนตรี สาณะเสนโดยระบุไว้อย่างชัดเจนว่า ที่รับรองนี้มีใช้เป็นการรับรองเป็นรัฐบาลนอกประเทศ

ในด้านการติดต่อกับคนไทย นายมนตรีได้ฟังพวกเราเป็นแกนสำคัญ กล่าวคือ ตั้งแต่วาระที่คณะนักเรียนไทยในเคมบริดจ์ได้เริ่มติดต่อกับ ม.ร.ว.เสนีย์นั้น นายเสนาะตันบุญยืนได้เริ่มทำหนังสือเวียนถึงนักเรียนไทยและคนไทยทุกคน รวมทั้งข้าราชการสถานทูตด้วยเป็นประจำ เพื่อส่งข่าวให้ทราบว่าจะมีการจัดตั้งเสรีไทยขึ้นในอังกฤษ และแจ้งให้ทราบเป็นระยะถึงความคืบหน้าในการติดต่อกับ ม.ร.ว.เสนีย์ ในขณะเดียวกัน ถ้ามีข่าวจากประเทศไทยมาทางวิทยุที่รับได้ ก็คัดมาแจ้งให้ทราบด้วย ฉะนั้นเมื่อนายมนตรีมาตั้งสำนักงานขึ้นที่ลอนดอน นายเสนาะและข้าพเจ้าก็ได้ทำหนังสือเวียนต่อเนื่องจากที่เคยทำมานั้นเผยแพร่กิจการของนายมนตรีต่อไป ท้ายที่สุด เมื่อจะเรียกอาสาสมัครได้ เพราะทางราชการอังกฤษตกลงแล้ว เราก็ได้มีหนังสือไปเชิญให้สมัครกันมาเป็นทางการ แต่ถือเป็นความลับให้แก่แต่ละคน ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดที่จะกลับประเทศไทยโดยเรือแลกเปลี่ยนเชลยนั้น นำความลับกลับไปบอกทางกรุงเทพฯ ในหนังสือที่เชิญให้สมัครนั้น พวกเราได้พยายามชี้แจงให้ทราบว่า เป็นการสมัครใจจริงๆ ไม่มีการบังคับขู่เข็ญ เพราะเรือแลกเปลี่ยนเชลยก็ใกล้จะออกเดินทางไปประเทศไทยแล้ว เพื่อนสนิทของเรบางคนจำเป็นต้องกลับกรุงเทพฯ ด้วยเหตุผลส่วนตัวก็มีเป็นอันมาก และบางคนภายหลังก็ได้ร่วมงานในขบวนการเสรีไทยที่กรุงเทพฯ (เช่น นายมาลา บุญยประภัสสร)

ผู้สมัครเข้าเป็นเสรีไทยเป็นทางการ เริ่มทยอยกันยื่นใบสมัครจนเรารวบรวมจำนวนได้กว่า 50 คน นับตั้งแต่สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี และผู้ติดตามพระองค์ท่าน จนถึงนักเรียนทุนส่วนตัวที่ส่วนมากเราไม่เคยพบเห็น เช่น นายบุญพบ ภมรสิงห์

(เขียนประวัติไว้ละเอียดในหนังสือ *ศิลปินไทยในยุโรป* บริษัทนิพนธ์ จำกัด 2505) และมีข้าราชการสถานทูตด้วยที่เป็นผู้ใหญ่ขนาดเลขาอนุการเอกหรือเทียบเท่าก็หลายคน วันที่ 7 สิงหาคม 2485 เป็นวันที่คณะเสรีไทยอังกฤษได้รับเรียกให้เข้าสมัครเป็นทหารในกองทัพอังกฤษเป็นทางการ คณะอาสาสมัครได้ไปตรวจร่างกายตามระเบียบของอังกฤษ บางคนที่มีโรคประจำตัว ตรวจร่างกายไม่ได้จึงไม่ได้เข้าเป็นทหาร นอกจากนั้นยังมีอยู่อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งได้รับการยกเว้น มิต้องเข้าเป็นทหารด้วยเหตุนานาประการเพื่อประโยชน์ของอนุชนต่อไป ขอคัดเอารายชื่อบรรดาเสรีไทยมารวบรวมไว้ ณ ที่นี้ โดยแบ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ได้เป็นทหารแต่ปฏิบัติการช่วยเหลือในด้านอื่น กับกลุ่มที่เป็นทหาร ดังนี้

(ก) เสรีไทยอังกฤษที่มีได้เป็นทหาร

1. สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
2. ม.จ.หญิง ผ่องแผ้วสมณี สวัสดิวัตน์ (จักรพันธ์)
3. นายมณี สามะเสน
4. นายเสนาะ ต้นบุญยืน
5. หลวงจางนังดิษฐการ
6. นายยิ้ม พึ่งพระคุณ
7. นายสมบุรณ์ ปาลเสถียร
8. นายพร้อม วัชรคุปต์
9. นายเกษม ผลาชีวะ
10. นายเด็กลิ้ม คุณวิศาล
11. นายจ่านง สุ่มสวัสดิ์
12. นายสัมาน มันตราภรณ์
13. นายเกษม ลำขำ
14. นายวรี วีรางกูร
15. น.ส.สุภาพ รักตประจิต (ยศสุนทร)
16. น.ส.บุบผา แต้สุจิ (บุรี)
17. น.ส.อนงค์ แต้สุจิ

(ต่อมา น.ส.สุภาพ รัตตประจิด ได้รับคัดเลือกส่งไปอินเดีย เพื่อช่วยในด้านวิทยุกระจายเสียง) เลข 5 ถึง 7 เป็นข้าราชการสถานทูตไทย ณ กรุงลอนดอน

(ข) เสรีไทยที่เป็นทหาร

1. หลวงอาจพิศาลกิจ
2. หลวงภัทรวาที
3. นายกลั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา
4. นายประเสริฐ ปทุมมานนท์ (เป้า)
5. ม.จ.การวิก จักรพันธ์ (รัศมี)
6. ม.จ.กอกษัตรีย์ สวัสดิวัฒน์
7. ม.จ.ภิศเคช รัชนี (มัน)
8. ม.จ.จิรีดน้อย กิตติยากร (รี)
9. ม.ร.ว.กิตินัดดา กิตติยากร
10. ม.ล.จิรายุ นพวงศ์
11. นายสวัสดิ์ ศรีสุข (Raven)
12. นายจุ่นเคง (พัฒพงษ์) รินทกุล (พงษ์)
13. นายประทาน เปรมกมล (แดง)
14. นายป้วย อึ้งภากรณ์ (เข้ม)
15. นายเปรม บุรี (ดี)
16. นายรจิต บุรี (ขำ)
17. นายสำราญ วรรณพฤษ (เค็ง)
18. นายธนา โปษยานนท์ (กร)
19. นายกฤษณ์ โดษยานนท์ (กง)
20. นายเสนาะ นิลกำแหง (จิว)
21. นายประไพธ เปาโรหิต (นุ่น)
22. นายเทพ เสมถิติ (หนู)
23. นายกำแหง พलगูร (หลอ)
24. นายอรุณ สรเทศน์ (ไก่ฟ้า)

25. นายอิมบอล แด่สุจิ
 26. นายบุญพบ ภมรสิงห์
 27. นายบุญเลิศ เกษมสุวรรณ
 28. นายโต บุณนาค
 29. นายปัทม์ ปัทมสถาน (นา)
 30. นายบุญส่ง พึ่งสุนทร (ชัย)
 31. นายทศ พันธุมเสน (บุญ)
 32. นายวัฒนา ชิตวารี (ท้วม)
 33. นายประพฤทธ์ ฌ นคร (เล็ก)
 34. นายประจิดร กังสานนท์ (ยศสุนทร) (แก่)
 35. นายวิวรรธน์ ฌ ป้อมเพชร
 36. นายสว่าง สามโกเศศ
 37. ม.จ. ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ (อรุณ)
- เลข 1 ถึง 4 เป็นข้าราชการสถานทูตไทย ณ กรุงลอนดอน
เลข 8 เข้าเป็นทหารที่หลัง หลังจากวันที่ 7 สิงหาคม 2485
เลข 37 รัฐบาลอังกฤษรับเป็นนายทหารต่างหาก

2. ความมุ่งหมายร่วมกันของเสรีไทยในอังกฤษ

เหล่าเสรีไทยในอังกฤษทั้งกว่า 50 คนนี้อาจจะอาสาสมัครเข้าเป็นเสรีไทยด้วยเหตุต่างๆ กัน ได้เคยมีการถกกันถึงเรื่องนี้ในระหว่างที่สมัครเข้าใหม่ ๆ และระหว่างที่เดินทางหรือพักแรมในที่ต่าง ๆ บางคนก็ว่าสมัครเพื่อกู้ชาติ บางคนก็ว่าเพื่อเสรีภาพและความชอบธรรมแห่งชีวิต บางคนก็พูดไม่ออก นอกจากจะเห็นเป็นหน้าที่ บางคนปรารถนาบิดามารดารีบส่งไปศึกษาที่อังกฤษ เพราะใกล้จะถึงกำหนดเกณฑ์ทหารที่เมืองไทย และบิดามารดากลัวลำบาก แต่แล้วก็ยังไปสมัครเป็นทหาร ได้รับความลำบากยิ่งกว่าถูกเกณฑ์ที่เมืองไทยเป็นหลายเท่า อย่างไรก็ตาม พอจะพูดได้ว่าความมุ่งหมายร่วมกันของพวกเราได้ระบุไว้เด่นชัด ดังต่อไปนี้

- (1) พวกเราเข้าเป็นทหารอังกฤษมิใช่เพื่อรับใช้ชาติอังกฤษ แต่ต้องการรับใช้ชาติไทยโดยอาศัยอังกฤษร่วมมือ

- (2) คณะของเราต้องการที่จะเกี่ยวข้องกับการเมืองภายในประเทศไทย และไม่ยอมเป็นเครื่องมือในการเมืองของพรรคใด ผู้ใดที่เป็นเสรีไทยในประเทศไทย เพื่อต่อต้านญี่ปุ่น คณะของเราจะร่วมด้วยทั้งนั้น และเมื่อเลิกสงครามแล้ว คณะเสรีไทยอังกฤษก็จะสลายตัวไป
- (3) คณะเสรีไทยจะไม่ถือโอกาสแอบอ้างผลความคิด ๆ มาเรียกร่องแสวงประโยชน์ส่วนตัวในด้านลาภยศ หรือด้านอื่นใด
- (4) คณะเสรีไทยอังกฤษได้แสดงให้เห็นแก่ทางทหารอังกฤษเห็นแจ้งชัดแต่เริ่มแรกว่า คณะของเราต้องการกระทำการใด ๆ ในระหว่างสงครามในลักษณะทหาร กล่าวคืออยู่ในเครื่องแบบและยศทหาร แม้ว่าจะเป็นพลทหารก็ยินยอม ทั้งนี้หมายความว่าไม่ยอมเป็นเครื่องมือในลักษณะจารชน ถ้าจะต้องปฏิบัติราชการลับก็ทำในฐานะเป็นทหาร

ในทางปฏิบัตินั้น ทหารเสรีไทยเริ่มเข้าเป็นทหารฐานะพลทหารตั้งแต่ 7 สิงหาคม จนกระทั่งได้เดินทางถึงประเทศอินเดีย จนแยกย้ายกันไปฝึกบ้าง ปฏิบัติงานบ้าง ส่วนใหญ่ได้รับยศเป็นร้อยตรีเมื่อเดือนตุลาคม 2488 กองทหารพวกเรามีลักษณะพิเศษอยู่ คือ เป็นผู้ที่มีวิद्यฐานะสูงกว่าหน่วยอื่นๆ ไม่ว่าจะป็นหน่วยการโยธา (Pioneer Corps) หรือหน่วยอื่นที่เราเข้าร่วมด้วยในจำนวน 36 คน (ไม่นับ ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท เพราะท่านยังมีได้เข้าร่วมกับหน่วยของเรา) มีปริญญาและประกาศนียบัตรรวมกันประมาณ 30 ปริญญา ที่เกือบได้ปริญญาเพราะกำลังเรียนอยู่ปีสุดท้ายก็หลายคน ฉะนั้นผู้บังคับบัญชาฝ่ายอังกฤษ จึงได้ให้เสรีภาพแก่พวกเรา ในการปกครองตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้ภายใต้กรอบวินัยทั่วไปของกองทัพอังกฤษ การปกครองกันเองนี้หมายความว่า พวกเราทหารเสรีไทยมีการเลือกตั้งหัวหน้าและผู้แทนกันเอง ทุกครั้งที่มีการย้ายไปประจำค่ายใหม่ และผู้บังคับบัญชาในกองทัพอังกฤษก็ยินยอมรับรองหัวหน้าที่เราเลือกตั้งขึ้นนั้นว่าเป็นผู้แทนของเราโดยชอบธรรม เมื่อพวกเราเป็นพลทหาร หัวหน้าที่เราเลือกตั้งขึ้นก็มักได้รับยศโดยอัตโนมัติให้เป็นสิบตรีชั่วคราว เฉพาะถิ่น กิตติมศักดิ์ (Local, Temporary, Unpaid, Lance-Corporal) ซึ่งเป็นยศเรียกยี่ดียว มีความสำคัญเฉพาะตัวน้อย แต่มีความสำคัญสูงในด้านระบอบประชาธิปไตย ภายในวงการของเรา และในด้านความนิยมรับรองของกองทัพอังกฤษ

การที่อังกฤษรับพวกเราเข้าเป็นทหารใน Pioneer Corps หรือหน่วยการโยธานั้น เข้าใจว่าจะเป็นการทดลองใจของพวกเราว่ามีความมั่นคงเพียงใด เพราะหน่วยการโยธา คังกล่าว เป็นหน่วยที่ถือกันว่าไม่สู้จะมีเกียรติ ชนชาติศัตรู ถ้าจะสมัครเป็น ทหาร ก็ให้เข้าหน่วยนี้ ถ้าเป็นคนอังกฤษก็ต้องเป็นกรรมกรที่ไม่มีคุณวุฒิหรือไม่มีความ ขำนาญในการใด ๆ¹ มีคติประจำหน่วยว่า “Labor Omnia Vincit” แปลว่า “งานหนัก (งานโยธา) ย่อมชนะได้ทุกอย่าง” ฉนอังกฤษนั้น ถ้าเป็นช่างก็เข้าหน่วยทหารช่าง ถ้าเป็นหมอก็เข้าหน่วยทหารแพทย์ หรือมีความรู้หรือพื้นเพสูง ก็เข้าหน่วยทหารปืนใหญ่ รถเกราะหรือทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ เป็นต้น หน่วยการโยธามีหน้าที่การโยธาสม ช้อ ทำหน้าที่ขุดมันฝรั่ง ถ้างิ้ว ทำความสะอาดโรงอาหารหรือที่พัก หรือรักษาการณ์ เป็นยาม เป็นต้น หน้าที่เหล่านี้พวกเราเคยทำกันมาแล้วทั้งนั้น ไม่ว่าจะเดิมเป็นคุณหลวง หรือนักการทูต เป็นหม่อมเจ้าเชื้อพระวงศ์หรือบุตรเสนาบดี อธิปไตยมาก่อน และพวก เรายังได้แต่งบทประพันธ์ไว้เป็นที่ระลึก พรรณนาความไว้ ดังจะขอคัดมาบางตอน

“...ไธ้เต็นท์หฺรุเคยอยู่ต๋องจู่จาก	ต๋องจำพรากมาอยู่ตึกพิลึกยั้ง ²
นอนกับดินกินกับอุ้กเพราะพริ้ง	ต๋องมากลั้งบนเตียงเยี่ยงนารี
น้ำล้างขามเคยเข็นเป็นมันผ้า	น้ำล้างหน้าเข็นขึ้นเคยรีนรี
ต๋องมาใช้น้ำอุ่นฉุนเต็มที	แล้วอย่างนี้หรือสะอาดคนาถใจ
กินอาหารจานสนิมขิมซุรต	กินไม่หมกก็มีผู้คอยดูให้
พาไปเลี้ยงเกลี้ยงขามงามกระไร	แล้วเดี๋ยวนี้จะมีใครมาตรวจตรา

แต่เคราะห์หัดมีวิชาทำ“ฟ้าตึก”	ได้หัดหลักหลบตัวหล่่าหัวหน้า
ลิปโท“มิลล์”ขำนาญการโยธา	ถือคทาไม้กวาดใหญ่หาไพร่พล
ขัดพื้นเรือนเพื่อนให้ถูสะอาด	ส้วมก็กวาดพังทลายไปหลายหน

¹ ในตอนท้ายสงครามโลก หน่วยการโยธานี้ได้รับยกย่องขึ้น โดยมีการยกฐานะขึ้นเป็น “Royal Pioneer Corps”

² พวกเราเพิ่งย้ายค่ายจาก “เคนปี” เวลส์เหนือ ซึ่งเราอนในดินที่บาง นอนที่โรงรถข้าง ไปอยู่ที่แบร์ริฟอร์ดในบอริกเชียร์ และได้อยู่ตึกที่เคยเป็นโรงเรียนมัธยมในยามสงบ

โต๊ะมันั่งยังได้ขีดหัดเล่ท์กล
งานเฝ้ายามตามไฟได้ฝึกฝน
เวรกลางคืนป็นกับทอออกประจัญ
บางเวลาพากันซุกมันเทศ
ซุกซนไปค่าไปในทำนอง

น้ำดูบไลให้พันไปวัน ๆ
ทวาคคนทวนกัถวอนตัวสั้น
เวรกลางวันถึอสง่าทพลอง
พลากร่ายเวทค่าฝรังกันคังก้อง
พวกนายกองชอบใจเพราะไม่รู้...”

หน่วยทหารเสรีไทยฝึกและปฏิบัติงานอยู่ในอังกฤษ ตั้งแต่ 7 สิงหาคม 2485 จนถึงกลางเดือนมกราคม 2486 จึงได้เดินทางจากอังกฤษรอนแรมอ้อมทวีปแอฟริกาไปยังอินเดีย ถึงอินเดีย คือ ที่บอมเบย์ เมื่อปลายเดือนเมษายน 2486 นับตั้งแต่นั้นมา 36 สหายของเราที่เริ่มแยกย้ายกันไปทำหน้าที่ ตามที่ทางการอังกฤษจะต้องการ ประวัติการเป็นทหารของพวกเราทั้ง 36 คน ตั้งแต่เริ่มจนถึงตอนนี้ เท่าที่พวกเราได้มีชีวิตร่วมกันตลอดเวลา ได้มีคุณูปการ ภมรสิงห์ เขียนไว้ก่อนข้างละเอียดในหนังสือ *คิดปิ่นไทยในยุโรป* (บริษัทนิพนธ์ จำกัด 2505) ตั้งแต่บทที่ 7 จนถึงบทที่ 12 ใครจะเชิญท่านผู้อ่านที่สนใจหาอ่าน

ในการที่คณะทหารเสรีไทยอังกฤษแยกย้ายกันไปปฏิบัติงานนั้น มีบางกลุ่มย้ายไปเคลียเพื่อปฏิบัติงานด้านวิทยุกระจายเสียงบ้าง ด้านการทำแผนที่บ้าง บางกลุ่มก็ถูกเรียกไปปฏิบัติงานทางการาจี (กลุ่มของคุณบุญพบ-ดูได้ในหนังสือที่กล่าวข้างต้น) บางกลุ่มก็ถูกเรียกไปปฏิบัติและฝึกงานราชการลับ แต่กลุ่มใหญ่ที่สุดซึ่งข้าพเจ้าอยู่ด้วย ถูกส่งไปฝึกการรบกองโจรที่ค่ายแห่งหนึ่งนอกเมืองปูนา ฝรั่งเรียกกลุ่มเราว่า “ช้างเผือก” (White Elephants) ที่ตั้งค่ายฝึกนั้นอยู่ริมทะเลสาบ ชื่อตำบลนั้นแปลเป็นไทยว่า “รั้งรัก” ต่อมาพวกเราจึงเข้าใจเรื่องดียิ่งขึ้น ปรากฏว่ากลุ่มของข้าพเจ้านี้สังกัดอยู่ในแผนกประเทศไทย ของกองกำลัง 136 (Force 136) แห่งหน่วยบริหารงานพิเศษ (Special Operations Executive = S.O.E.) ในกระทรวงการสงครามเศรษฐกิจ (Ministry of Economic Warfare) ท่านผู้อ่านที่ทราบเรื่องของ O.S.S. ในสหรัฐฯดีกว่าเรื่องของอังกฤษ พอจะเทียบ S.O.E. ได้คล้ายคลึงกับ O.S.S.³

³ เมื่อเร็วๆ นี้ ใน พ.ศ. 2509 ได้มีหนังสือเรื่องบทบาทของ S.O.E. ในการดำเนินงานใต้ดินในฝรั่งเศสระหว่างสงครามออกตีพิมพ์เผยแพร่เป็นทางการแล้ว

3. สถานีวิทยุสถานี่แรกในประเทศไทยติดต่อกับสหประชาชาติ

ข้าพเจ้าจะขอรวบรัด เล่าถึงการฝึกของข้าพเจ้าแต่เพียงย่อ ๆ เพื่อจะบรรยายถึง การปฏิบัติงานในประเทศไทยให้ละเอียดพอสมควรในภายหลัง ในขั้นนี้จะเพียงขอลำดับ วันและเวลาที่ข้าพเจ้าได้ไปทำการฝึกไว้โดยไม่ขยายความ

พฤษภาคม 2486-กันยายน 2486	ฝึกที่ค่าย “รั้งรัก” ใกล้ปูนา
ตุลาคม 2486	ผู้รับการฝึกได้รับยศร้อยตรี
ตุลาคม 2486-พฤศจิกายน 2486	ฝึกวิชาจารกรรม ที่กัลกัตตา มีสำราญ วรรณพฤษ (เค็ง) กับข้าพเจ้า
พฤศจิกายน 2486	นายสำราญ วรรณพฤษ นายประทาน เปรมกมล (แดง) และข้าพเจ้า ลงเรือได้ น้ำจากลังกาจะขึ้นบกที่พังงา ตะกั่วป่า แต่ไม่ได้ขึ้นบก เพราะไม่มีสัญญาณจาก คนมารับ
ธันวาคม 2486	ทั้งสามคนพักผ่อนที่นิลคีรีในอินเดียใต้
มกราคม 2487	สมทบกับกลุ่มใหญ่อีกครั้งหนึ่ง เพื่อทำ การฝึกเดินป่าเดินเขา ที่เทือกเขาสิงหะ บริเวณปูนา
กุมภาพันธ์ 2487	ฝึกโคดรัมที่ราวาลพินดี ในปันจาบ มี 6 คน คือ นายประทาน เปรมกมล นายสำ- ราญ วรรณพฤษ นายเปรม บุรี(ดี) นายจริต บุรี(จำ) นายธนา โปษยานนท์ (กร) และข้าพเจ้า
มีนาคม 2487	โคดรัมเข้ามาปฏิบัติงาน

ต่อไปนี้จะรายงานถึงเหตุการณ์ซึ่งทำให้มีการติดตั้งสถานีวิทยุสถานี่แรก สำหรับ ติดต่อกับสหประชาชาติในดินแดนประเทศไทย ขณะที่ญี่ปุ่นเข้ามาตั้งกองทัพอยู่ ความมุ่งหมายข้อใหญ่ของทางราชการ (อังกฤษและอเมริกัน) ในการที่รับเอาคน ไทยเข้าไว้ในกองทัพของตนนั้น ก็เพื่อที่จะตั้งกองทหารของสหประชาชาติมากองหรือ

น้อยกองแล้วแต่จะทำได้ หลังแนวรบญี่ปุ่น และหวังว่ากองทหารเช่นนี้อาจจะช่วย กองทัพสหประชาชาติในทางการรบและกองโจร ในทางด้านสงคราม การเมือง และในการสื่อสาร คนไทยผู้สมัครเข้าในกองทัพอังกฤษมีความประสงค์ที่จะรับใช้ชาติของตน โดยการที่จะเข้าร่วมมือกับทหารอังกฤษอย่างไม่มีเงื่อนไข แต่ก็เป็นการประสงค์ของเราที่ถือเป็นข้อสำคัญอยู่อีกข้อหนึ่งว่า เราจะพยายามติดต่อร่วมมือและตกลงกัน กับกองต่อต้านภายในประเทศ เพื่อให้เป็นที่เข้าใจกันด้วยดี

ในกลางปี พ.ศ. 2486 เราพอจะทราบได้แน่นอนแล้วว่ากองต่อต้านในประเทศไทยนั้นมีอยู่จริง ไม่ใช่แค่เพียงเป็นสิ่งที่เราคาดหวังเท่านั้น เพราะเหตุว่า เราทราบว่าได้มีผู้เดินทางออกจากประเทศไทยไปถึงเมืองจุงกิง และได้ติดต่อกับผู้แทนฝ่ายสหประชาชาติแล้ว

ส่วนมากของเสรีไทยจากประเทศอังกฤษ ซึ่งเราเรียกกันว่า “ช้างเผือก” (White Elephants) กำลังฝึกหัดกลยุทธ์แบบกองโจรเป็นวาระสุดท้ายที่นอกเมืองปูนาในประเทศอินเดีย เราได้ยินข่าวว่า ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ ได้เดินทางไปยังจุงกิง เพื่อจะติดต่อกับนายกำจัด พลาญกูร ซึ่งลักลอบเดินทางออกไปจากประเทศไทย และภายหลังเราก็ได้ทราบว่า ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท ได้รับมอบอำนาจจากทางราชการอังกฤษส่งคนจากยูนนาน เดินทางบุกเข้ามากรุงเทพฯ ถือนั่งเรือจากกองทัพอังกฤษ มาถึง “รัฐ” หัวหน้าเสรีไทยในประเทศไทย คือ นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ขอร้องให้ “รัฐ” จัดการต้อนรับพวก “ช้างเผือก” คณะแรกที่เดินทางมาโดยเรือไค่น้ำ กำหนดจะขึ้นบกในฝั่งตะวันตกของประเทศไทยในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2486 คณะ “ช้างเผือก” นี้จะเข้ามาพร้อมด้วยเครื่องส่งและรับวิทยุ เพื่อจะได้ตั้งสถานีติดต่อระหว่างประเทศไทยกับฐานทัพอังกฤษในอินเดียได้เป็นการประจำ

ในเดือนกันยายน 2486 ข้าพเจ้าได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งซึ่งจะเดินทางโดยเรือไค่น้ำนั้น และหน่วยของข้าพเจ้าเรียกว่า “Pritchard” คณะของข้าพเจ้าประกอบด้วย นายประทาน เปรมกมล “แดง” เป็นนักวิทยุ นายสำราญวรรณพฤษ “เค็ง” และข้าพเจ้า “แดง” ได้ถูกส่งไปเมียร์ตสำหรับจะฝึกหัดการรับวิทยุเพิ่มเติม ส่วน “เค็ง” และข้าพเจ้าได้เดินทางไปยังโรงเรียนพิเศษโรงเรียนหนึ่ง นอกเมืองกัลกัตตา เพื่อฝึกสำหรับจะปฏิบัติราชการพิเศษ

ต่อมา “แดง” ได้เดินทางมาร่วมคณะที่กัลกัตตา และหลังจากที่ได้มีการฝึกวิชขึ้นบกโดยเรือไต้หน้า ทั้งในเวลากลางวันและกลางคืนที่ตำบลทริงโกมาลี ในเกาะลังกา เมื่อเดือนพฤศจิกายนแล้ว คณะของเราก็ได้เดินทางโดยเรือไต้หน้าจากเมืองโคลอมโบ ในเรือไต้หน้านั้นมีนายทหารบกกองทัพอังกฤษ 2 คน กับสิบเอกอีก 1 คน สำหรับจะมาส่งเราขึ้นบก

เมื่อได้เดินทางมาถึงที่กำหนดแล้ว เรือไต้หน้าก็ได้ลอยลำและดำเนินอยู่ห่างจากฝั่งประมาณ 4-5 ไมล์ เป็นเวลา 1 สัปดาห์ เวลากลางวันก็จมลงไป และเวลากลางคืนก็ขึ้นมาลอยลำ คอยดูอาณัติสัญญาณ แต่หาได้ปรากฏอาณัติสัญญาณไม่ ต่อมาภายหลังเราจึงได้ทราบว่า “จิน” ผู้ถือหนังสือจากยูนนานเข้ามาในประเทศไทยนั้น กว่าจะเข้ามาได้ถึงกรุงเทพฯ ก็เป็นเวลาหลังจากเดือนมิถุนายน 2487

อย่างไรก็ดี การเดินทางด้วยเรือไต้หน้านี้ มิใช่ว่าจะปราศจากเหตุการณ์ก็หามิได้ เราได้มีเวลาตื่นเดินอยู่บ้างในเมื่อทราบว่าเรือใหญ่อยู่เหนือผิวน้ำใกล้เคียงกับที่เราจมอยู่ อาจจะเป็นเรือญี่ปุ่นหรือเรือไทยก็เป็นได้ แล้วเราก็ไม่ทราบแน่ว่าเรือลำนั้นเห็นเรือของเราหรือไม่ แต่เราได้พยายามรักษาความเงียบสงบไว้เพื่อความปลอดภัย ในเวลาเช่นนั้นทุกคนในเรือไต้หน้าจะต้องนั่งเงียบ ๆ ไม่ทำเสียงอย่างหนึ่งอย่างใด และข้าพเจ้าเองแทบจะไม่กล้าหายใจ เพราะรู้สึกว่าการหายใจเป็นเสียงดังอย่างไม่น่าเชื่อ แต่เราไม่เคยได้รับลูกระเบิดไต้หน้าเลย เหตุการณ์จะเป็นอย่างไรก็ตาม ในคืนสุดท้ายก่อนที่เราจะเดินทางกลับ ทหารอังกฤษที่ไปกับเรานั้นตกลงใจว่าจะนำเรือเล็กเข้าไปยังที่ชายฝั่งเพื่อสอดแนม (พวกเราคนไทยไม่ได้ไปด้วย เพราะเหตุว่าเราได้รับคำสั่งอย่างเข้มงวดมิให้ขึ้นบก นอกจากจะมีผู้มารับตามข้อตกลง) สหายชาวอังกฤษของเราไม่เคยอยู่ในประเทศไทยเลย แต่เมื่อไปสอดแนมมาแล้ว ก็รายงานว่าไม่มีใครมาคอยเราอยู่ที่ชายฝั่ง เมื่อการณปรากฏว่า ถึงจะคอยต่อไปอีกก็ไม่มีประโยชน์แล้ว เราจึงตัดสินใจเดินทางกลับเกาะลังกา แต่ในคืนต่อมา เราได้พบเรือหาปลาขนาดเล็ก จึงได้ตกลงว่าจะลอยลำขึ้นมาดูสักที ในเรือหาปลานั้นมีคนจีนอยู่หลายคน ฝ่ายเรารู้สึกว่าจะทำให้เขาตกใจมาก แต่เราไม่ต้องการอะไรจากเขามาก นอกจากบางสิ่งบางอย่าง เช่นเหรียญกระษาปณ์และเอกสาร และเราก็ได้เอาธนบัตรไทยกับอาหารให้เขา เป็นการแลกเปลี่ยนกัน

ข้าพเจ้าไม่สมควรที่จะกล่าวให้ยืดยาวนักในการพรรณนาชีวิตในเรือไต้หน้า

บางที่ไม่จำเป็นที่จะต้องพูดมากไปกว่าว่า เรือได้น้ำนั้นร้อน ชีวิตน่าเบื่อหน่าย ไม่มีอะไรจะทำ นอกจากนอน กิน และทอดลูกเต๋า เรานอนในเวลากลางวัน และตื่นในเวลากลางคืน เมื่อเวลาเรือลอยลำขึ้นมา และเมื่อลอยลำขึ้นมาเช่นนั้น ผู้โดยสารก็ได้รับอนุญาตให้ขึ้นไปบนคาค้ำรับอากาศบริสุทธิ์ได้ ผู้โดยสารจะสูบบุหรี่ได้ก็แต่ที่ในเวลาเรือลอยลำ ข้าพเจ้ายังมีความรู้สึกจำได้อยู่ข้อหนึ่ง คือ เมื่อส่องกล้องดูฝั่งไทยจากเรือได้น้ำนั้น ข้าพเจ้าจำได้ว่า ได้เห็นแผ่นดินอันเป็นที่รักของเราสวยงามมาก ทอดทรายขาวและมีกระท่อมคนหาปลาอยู่ มีต้นไม้เป็นอันมาก คำบลที่เราตั้งใจจะขึ้นบนนั้นรู้สึกว่าจะเปลี่ยนมาก ข้าพเจ้าไม่เคยไปในคำบลนั้นเลย แต่ยังรู้สึกวาทันนั้นเป็นแผ่นดินที่รักของเรา และมีคนร่วมชาติที่รักของเราอาศัยอยู่

ขณะที่เรากลับถึงโคลอมโบทันเวลาคริสต์มาส เมื่อใกล้จะถึงน่านน้ำลังกา เรือได้น้ำได้หยุดขึ้นมาและเดินทางบนผิวน้ำด้วยความเร็วเต็มที่ ชีวิตในเรือได้น้ำซึ่งเดินทางบนผิวน้ำ ไม่มีอะไรนอกจากทำให้ผู้โดยสารเมาคลื่น และได้รับทุกขเวทนาเหลือประมาณ เมื่อได้หยุดพักผ่อนเป็นเวลาเล็กน้อยในทิวเขานิลคีร์อันงดงามแล้ว คณะของข้าพเจ้าได้เดินทางขึ้นไปยังเมียร์ดูตในต้นเดือนมกราคม 2488 จากนั้นเราได้เดินทางไปยังเมืองปูนาเพื่อฝึกให้มีกำลังแข็งแรงขึ้น คณะ“ข้างเผือก”คนอื่น ๆ ได้มารวมพลกันอยู่ ณ ที่นั้น และในระหว่างที่เราออกทะเล เพื่อนฝูงของเราเหล่านี้ก็ได้ฝึกหัดต่อไปบ้าง และไปพักผ่อนหย่อนใจยังที่ต่าง ๆ กันบ้าง

การที่มารวมคณะกันใหม่คราวนี้ ทำให้เรามีโอกาสที่จะปรึกษาหารือกันเป็นครั้งสุดท้ายในเรื่องสถานการณ์และการงาน ซึ่งเรากาดหมายว่าจะต้องทำต่อไป คณะ“ข้างเผือก”ได้ประชุมกันคืนวันหนึ่งบนยอดเขาสิงหะ ในขณะที่เรารู้เรื่องหน้าที่การงานของเราดียิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน สำหรับบางคนในคณะเราเช่นข้าพเจ้า การโคจรร่วมชีพ และการเดินทางโดยเรือได้น้ำเป็นข้อที่หลบตาแล้วเตือนให้สะดุ้งอยู่เสมอ สำหรับคนอื่นเขาอาจจะกระตือรือร้นอยากจะได้ทำอะไรต่ออะไรโสดโผนเช่นนั้นในกาลข้างหน้าก็เป็นได้ ข้อเจรจาในการหารือบนยอดเขาสิงหะคืนนั้น ข้าพเจ้าจำไม่ได้หมด แต่จำได้อยู่ที่เราจะมีจิตใจรักกันและสามัคคีกันมาก/ข้าพเจ้าจำได้ว่าข้าพเจ้าได้เสนอให้ที่ประชุมพิจารณาข้อหนึ่ง คือข้อที่ว่า เมื่อเราเข้าไปในประเทศไทยแล้ว เราจะต้องพยายามอย่างเต็มที่ ที่จะไม่ใช้อาวุธประหารคนไทยด้วยกัน ถึงแม้ว่าจะต้องเสียชีวิตก็ไม่ควรที่จะ

ต่อสู้ แต่ว่าเราไม่ควรที่จะให้ญี่ปุ่นจับเราได้เป็น ๆ จะต้องต่อสู้จนจับตาย ข้อเสนอของข้าพเจ้านี้ได้เสนอขึ้นโดยระมัดระวัง มิให้เป็นการบังคับ เพราะข้าพเจ้าเข้าใจดีว่ามีบางคนในพวกเรา จะไม่ยอมสิ้นธรรมชาติที่จะสู้ก่อนที่จะถูกจับ แต่อย่างไรก็ดี ส่วนมากของคณะ“ข้างเผือก”ได้ลงความเห็นชอบตามข้อเสนอนั้น //

แผนการเข้าประเทศไทยได้ร่างขึ้นใหม่ในภายหลัง “ข้างเผือก” 2-3 คนจะต้องเข้ามาในประเทศไทยด้วยร่มชูชีพ พร้อมด้วยเครื่องรับและส่งวิทยุ การโคจรกรรมกราวนี้เรียกว่าโคดอย่างสุ่ม (blind-dropping) หมายความว่าไม่มีใครมารับที่บนพื้นดินที่ที่จะลงนั้นกำหนดไว้ว่าจะเป็นที่ใดในป่าทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ คือระหว่างสุโขทัยกับสวรรคโลก และกำหนดเวลาไว้ในเวลาข้างขึ้นหรือข้างแรมอ่อน ๆ ในเดือนมีนาคมและเมษายน เราจะแยกกันเป็น 2 คณะ ๆ ละ 3 คน เรียกว่า Appreciation ทั้ง 2 คณะ คณะ Appreciation ที่ 1 จะทำการในเดือนมีนาคมและเมื่อลงไปถึงพื้นดินแล้วหาที่ซ่อนตัวอยู่ในป่าสูง วิทยุกลับมายังฐานทัพ และเตรียมรับคณะ Appreciation ที่ 2 ในโอกาสเดือนหงายครวหน้า ฐานทัพไม่ได้ขึ้นวิทยุ Appreciation ที่ 1 คณะที่ 2 ก็จะกระโดดร่ม “สุ่ม” ลงมาอีกที่หนึ่งในจังหวัดใกล้เคียง และลงมาทำการเช่นเดียวกัน หน้าที่ของเรามีเป็นลำดับต่อไปนี้คือ

- (ก) รักษาตัวให้รอด
- (ข) ติดต่อทางวิทยุกับฐานทัพ
- (ค) รับคนที่จะมาโคจรร่มในภายหลัง และ
- (ง) ถ้าทำได้ และในโอกาสที่จะทำได้ ให้ติดต่อกับขบวนการต่อต้านข้างใน

บุคคลที่จะเข้าเป็นคณะทั้ง 2 นี้ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากคณะ Pritchard เนื่องจากเราจะไม่มีการรับ การติดต่อทางวิทยุจึงมีความสำคัญยิ่งขึ้น และเนื่องจากเราจะต้องเข้าไปอยู่ในป่าด้วยตนเอง จึงจำเป็นที่จะต้องมียกเรียนหมอบเข้าร่วมคณะด้วย นายเปรม นูรี “ดี” กับนายจริต นูรี “จำ” ได้ถูกเลือกสำหรับใช้ทำการส่งวิทยุและเป็นแพทย์ประจำคณะ คนที่ 6 คือ นายธนา โปษยานนท์ “กร” ซึ่งเข้ามาในคณะที่ 2 “เต็ง” เป็นหัวหน้าคณะ Appreciation ที่ 2 ฉะนั้นคณะดังกล่าวจึงประกอบด้วยบุคคลเหล่านี้ คือคณะ Appreciation ที่ 1 “เข้ม” (ข้าพเจ้า) “แดง” และ “ดี” คณะ Appreciation ที่ 2 มี “เต็ง” “จำ” และ “กร”

ในเดือนกุมภาพันธ์ พวกเขา 6 คน อลาพรรคพวก และเดินทางไปยังเมืองราวดี-พินดีเพื่อฝึกหัดโคดรัมซูชีพ เราต่างคนได้ฝึกโคดรัมจากเครื่องบินคนละ 5 ครั้ง 4 ครั้งแรกในเวลากลางวัน และครั้งสุดท้ายในเวลากลางคืน การโคดครั้งแรกจากเครื่องบินฮัดสัน แต่อีก 4 ครั้งโคดจากลิเบอเรเตอร์ การโคดเช่นนี้ได้กระทำหลังจากได้ฝึกหัดบำรุงกำลังร่างกายอย่างเคร่งครัดเป็นเวลาหลายวัน และหลังจากหัดกระโดดลงจากที่สูงโดยไม่มีอันตราย พวกเขาไม่ชอบการกระโดดรัมเช่นนี้ ถึงแม้จะรู้สึกว่ามีอันตรายเลย แต่ข้าพเจ้าเองก็ไม่สามารถที่จะกล่าวด้วยความจริงใจได้ว่าข้าพเจ้าไม่กลัว แต่อย่างไรก็ดี พวกเราพยายามที่จะซ่อนความหวาดกลัวนั้นไว้ ทุก ๆ เวลาชำระหว่างเดินทางจากที่อยู่ของเราไปสนามบิน เราจะต้องผ่านป่าช้าแห่งหนึ่ง และเมื่อเวลาผ่านไปพวกเรามักจะเตือนสติซึ่งกันและกันว่าที่นั่นแหละเป็นที่ที่สังหารจะต้องไปถึงในที่สุด ไม่เร็วก็ช้า และสำหรับพรรคพวกคนอื่น ๆ นั้นคงน่ากลัวจะเร็ว แต่สำหรับผู้พูดคงจะช้า ความรู้สึกและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจะเป็นอย่างไรก็ตาม พวกเราได้รับประโยชน์จากการฝึกบำรุงกำลังนั้น และอากาศอันสดชื่นของมณฑลบินจาบทำประโยชน์ให้แก่เรามาก และพวกเราต่างรู้สึกแข็งแรงหลังจากที่อยู่พินดีหนึ่งสัปดาห์

จากพินดีไปสู่กัลกัตตา รอคอย “เรื่องจริง” เรายังมีเวลาอยู่บ้างสำหรับที่จะได้ลิ้มรสความสุขจากความเจริญแบบสมัยใหม่ เช่น ดูภาพยนตร์ในโรงที่มีเครื่องทำความเย็น รับประทานอาหารในภัตตาคารเป็นครั้งสุดท้าย ในไม่ช้าวันกำหนดก็มาถึง พวกเราสามคนใน Appreciation ที่ 1 เริ่มออกไปทำการในต้นเดือนมีนาคม คือวันที่ 8 ก่อนวันเกิดของข้าพเจ้าสามวัน ข้าพเจ้าได้บอกกับนายทหารผู้บังคับบัญชาเป็นเชิงล้อว่าให้ส่งของขวัญวันเกิดไปให้ข้าพเจ้าในป่า อย่าพลาดเป็นอันขาด เช้าวันนั้นพวกเราเดินทางด้วยเครื่องบินจากกัลกัตตาไปยังสถานที่แห่งหนึ่ง ห่างจากเมืองใหญ่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ข้าพเจ้าจำชื่อสถานที่นั้นไม่ได้ แต่สิ่งต่าง ๆ ในที่นั้นข้าพเจ้าจะลืมไม่ได้เป็นอันขาด ที่นั่นเป็นสนามบิน อยู่ในท่ามกลางเนื้อที่กว้างขวาง ไม่มีพฤษชาติเลย ไม่มีน้ำบริสุทธิ์ ไม่มีอะไรทั้งสิ้น เว้นแต่เครื่องบินกับกระท่อมหลายกระท่อมที่น่าทุเรศ นอกจากนั้นเรายังต้องทนรับประทานอาหารกลางวันอันจืดชืด มีเนื้อกระป๋องแห้ง ๆ ขนมอบแห้ง ๆ และคัมมน้ำซึ่งเหม็น เพราะเหตุว่าใส่คลอรีนมากเกินไป แเน่นอนที่เดียวต้องมีใครทำผิดพลาดแน่ ที่จะส่งให้เราไปทำการครั้งนี้จากสถานที่เช่นนี้ เพราะมีแต่ทำให้จิตใจของเราหดหู่ลงเท่านั้น

ในตอนเย็นวันนั้น เราขึ้นเครื่องบินลิวเอเรเตอร์ซึ่งจะนำเราไปสู่จุดหมาย เพื่อเป็นการคุ้มกันการกระโดดร่มของเรา เครื่องบินที่ระเบิดพุ่งหนึ่งได้ถูกส่งออกไปในคืนวันเดียวกัน เพื่อจะทำการในบริเวณใกล้เคียงกับที่เราจะไปโดดร่ม แต่จากสนามบินที่เดียวกันในเย็นวันนั้น เราได้สังเกตเห็นว่ามีเครื่องบินลิวเอเรเตอร์อีกเครื่องหนึ่งขึ้นสู่อากาศก่อนเรามาก่อน ภายหลังจึงได้ทราบว่า ลิวเอเรเตอร์เครื่องนั้นนำเอาชาวจีนสี่คนเดินทางไปทำการแบบเดียวกับเรา แต่ไปโคดลงที่ใกล้นครปฐม

เราใช้เวลาส่วนมากในการเดินทางนั้นนอนไปในเครื่องบิน เครื่องบินนั้นไม่เป็นที่สุขสบายเลย และอากาศก็เลว ข้าพเจ้าเองรู้สึกเมาเครื่องบินเล็กน้อย เรารับประทานอาหารไม่ได้มากในระหว่างเดินทาง ภายนอกอากาศมืดมัว ถึงแม้ว่าจะมีพระจันทร์ข้างขึ้น และเราไม่ทราบเลยว่าในเวลาใดเราอยู่ที่ใด ประมาณ 22.30 น. มีผู้มาบอกให้เราเตรียมตัว และประมาณ 23.00 น. เราสามคนก็นั่งรออยู่เหนือช่องกระโดดในเครื่องบิน พร้อมทั้งจะโดดตัวกระโดดลงในท่ามกลางความมืด ช่องที่ว่างนั้นอยู่บนพื้นเครื่องบิน มีประตูเปิดออกใกล้ตัวเครื่องของเครื่องบิน ช่องนั้นใหญ่พอที่จะให้ผู้กระโดดโดดตัวลงไปได้พร้อมด้วยเครื่องหลังและร่มชูชีพที่อยู่บนหลัง ถ้าคำสั่ง“ลง”มีมาเมื่อใด เราก็จะ“กระโดด”ลงไปสู่ความมืดและไม่สู้ยุทธกรรม เราคงได้นั่งอยู่ที่นั่น คือที่ชอบเวลานั้น เป็นเวลาประมาณหนึ่งชั่วโมง...ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะเป็นหนึ่งปี...กำนิ้งถึงชีวิตและมรณะกำนิ้งถึงอนิจจังและอนัตตา และจากช่องกระโดดนั้น ลมเย็นกระโชกพัดเข้ามาอยู่ตลอดเวลา คงจะมีประโยชน์สำหรับจะทำให้เราแน่ใจว่าที่ที่จะลงไปนั้นไม่ใช่ขรอก เพราะไม่มีเปลวเพลิงอันร้อน มีแต่ลมเย็น เครื่องบินวนเวียนอยู่เรื่อยๆ รู้สึกว่าจะไม่หยุด แต่ว่าคำสั่งให้เตรียมตัวกระโดดไม่มีเข้าหูเราเลย ผลสุดท้ายมีผู้มาตบไหล่เบา ๆ และเราได้ยินว่าเลิกกันได้ เพราะเหตุว่านักบินไม่สามารถจะหาที่ที่เราจะลงไปได้ แผนนั้นก็เลว และอากาศก็มืด พวกเรากำลังเดินทางกลับไปยังกัลกัตตา

เราไม่ได้อยู่ที่กัลกัตตานานนัก เพราะเหตุว่าทุกคน เฉพาะอย่างยิ่ง พวกเรามีความวิตกกังวลอยากจะทำให้เรื่องกระโดดร่มนี้เสร็จสิ้นกันไปเสียที หลังจากการเดินทางครั้งแรก ต่อมาสักหนึ่งสัปดาห์ เราได้ข่าวจากกองทัพอากาศอังกฤษว่า เขาพร้อมที่จะพาเราไปอีกครั้งหนึ่งแล้ว เราก็ต่างออกเดินทางทันที จากสนามบินเดียวกัน เดินทางแบบเดียวกัน เวลากลางคืนแบบเดียวกันกับคราวที่แล้ว ผิดกันอยู่ที่เวลาดีกว่าเดิม

สัก 4-5 ชั่วโมง เพราะเหตุว่าเป็นข้างแรม เมื่อเราได้เดินทางถึงเหนือประเทศไทย มีคนมาบอกเราว่า คราวนี้พบที่หมายแน่นอนแล้ว เครื่องบินวนเวียนอยู่หลายรอบ และค่อนข้างจะบินต่ำ พวกเราได้เห็นแสงไฟบนพื้นดินเป็นอันมาก และเกิดความสงสัย ขึ้นในใจว่า เราได้ถูกนำมาในที่ที่ถูกต้องหรือไม่ เพราะเหตุว่าเป็นที่ตกลงกันว่าเราจะ ต้องอยู่ในกลางป่า มีบ้านเรือนที่ใกล้เคียงที่สุดก็ห่างออกไปตั้งหลายกิโลเมตร แต่อย่างไร ก็ตาม ไม่มีเวลาที่จะได้ถามได้และไม่มีเวลาที่จะถกเถียงกัน คำสั่งให้ลงมาถึง และ เราก็ตกลงไป

ทั้ง 3 คนลงถึงพื้นดิน ในที่ว่างเปล่าใกล้เคียงกัน และเราพอจะเห็นกันในระยะห่างที่ เราลอยตัวลงมา ข้าพเจ้าค่อนข้างจะเคราะห์ร้ายโดยที่ไต่ลงมาเท้าหนึ่งอยู่บนคันทนา และอีกเท้าหนึ่งอยู่นอกคันทนา ทำให้ข้อเท้าขวาแพลงไป ข้าพเจ้าจึงรู้สึกตัวว่าพื้นดินที่ เราลงมานั้นเป็นนา และข้อนี้ยิ่งทำให้สงสัยใหญ่ว่าได้ลงมาผิดที่เสียแล้ว เรา 3 คนเข้ามา ร่วมดูแผนที่อย่างเร่งรีบ และจากแผนที่นั้นก็ทำให้แน่ใจยิ่งขึ้นอีกว่า ที่ที่เราอยู่นั้นเราไม่ได้ตั้งใจลงมาเลย เพราะเป็นที่ที่ห่างจากจุดหมายถึง 25 หรือ 30 กิโลเมตร และยังร้าย ไปกว่านั้นเรารู้สึกว่า เราอยู่ใกล้หมู่บ้านจนเกินไป เมื่อเราเดินหาร่ม อาหาร และเครื่องมือ 7 ร่มที่เรานำมาด้วย สำหรับจะมีอาหารรับประทานในป่าเป็นเวลา 1 เดือน ก็ปรากฏว่าร่ม 1 หายไป แดงกับดีเดินออกไปหา แล้วในไม่ช้าก็กลับมารายงานว่า ร่มที่หายไปนั้นได้ตกลงไปในใจกลางหมู่บ้าน และหมู่บ้านนั้นห่างจากที่เราอยู่เพียงมีพุ่ม ไม้เล็ก ๆ คั่นอยู่ แดงกับดีต้องรีบกลับมา เพราะเหตุว่าได้ยินสุนัขเห่า ฉะนั้น เราจึงตัดสินใจว่า จะต้องออกจากที่ที่เราอยู่นั้นโดยเร็วที่สุดที่จะเร็วได้

ในขณะนั้นเป็นเวลาเข้ามืดประมาณ 4 นาฬิกา เรามีเวลาประมาณ 1 ชั่วโมงก่อน จะรุ่งสาง เราไม่สามารถที่จะออกเดินทางได้โดยเร็ว เพราะมีหีบห่อใหญ่หลายหีบและจะ ขุดหลุมฝังให้มิดชิดก็ทำยาก เพราะว่าใกล้หมู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตามเราไม่มีเวลาสำหรับ ที่จะตัดสินใจนานนัก เพราะในขณะที่เดียวกันกับที่เราตัดสินใจว่า จะออกเดินทางต่อไป เราก็ก็นับว่า 5-6 คนเข้ามา และเขาเหล่านั้นได้เห็นเราแล้ว

ชาวนาเหล่านั้นเป็นคนเผ่าต่างจากหมู่บ้านอีกหมู่บ้านหนึ่งห่างไกลออกไป ในวัน นั้นได้เข้าไปในป่าเพื่อจะตัดไม้ และเมื่อได้ตัดไม้แล้วก็กำลังเดินทางกลับบ้าน ในคืนนั้น เขาพักแรมอยู่นอกหมู่บ้านวังน้ำขาว ตั้งใจเดินทางกลับในวันรุ่งขึ้น (วังน้ำขาวคือหมู่

บ้านที่เราลงมานั้น และวังน้ำขาวอยู่ในจังหวัดชัยนาท แต่ที่เราตั้งใจลงมานั้นอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือระหว่างจังหวัดตากกับนครสวรรค์) แสงไฟที่เราได้เห็นจากเครื่องบินของเรานั้นคือคบเพลิงของชาวเกวียนนั่นเอง พวกเขาได้ยินเสียงเครื่องบินของเราและโคกระบือก็แตกตื่นวิ่งหนีไป ชาวเกวียนเหล่านั้นได้เห็นร่มของเราขาวเมื่อลงมาจากเครื่องบิน แต่บางคนเข้าใจว่าเป็นควัน เมื่อเขาเหล่านั้นได้พบเราบนพื้นดินต่างก็ประหลาดใจที่เห็นเราเป็นคนไทย เพราะเหตุว่าเขาคิดว่าคงจะเป็นพวกชาวต่างประเทศที่เข้าทิ้งระเบิด

แต่มีสิ่งหนึ่งที่บางคนในพวกเขารู้สึกแน่ใจคือ เครื่องบินที่เขาเห็นนั้นไม่ใช่เครื่องบินไทยหรือญี่ปุ่น เพราะเหตุว่ามี 4 เครื่องยนต์ เราพยายามที่จะชี้แจงว่า เครื่องบินนั้นเป็นเครื่องบินแบบใหม่ที่ญี่ปุ่นให้รัฐบาลไทยยืม และเราเป็นทหารอากาศของไทยมาซ่อมรบ แต่เราทราบดีว่าคำพูดของเรานั้นไม่เป็นที่เชื่อถือ ถึงแม้ว่าชาวเกวียนเหล่านั้นจะไม่ได้บอกว่าไม่เชื่อ วันไว้แต่คน ๆ เดียวที่กล้าพูด อยากรู้ดี เมื่อเราพบเสียแล้วเราก็ตองสู้ประจันหน้า ฉะนั้นเราจึงได้ขอร้องให้เพื่อนร่วมชาติของเราเหล่านั้นช่วยเราแบกเครื่องมือเข้าไปทางหมู่บ้าน สร้างทำเป็นว่าเราจะเข้าไปในหมู่บ้านในเวลารุ่งเช้า พวกชาวเกวียนก็ช่วยเหลืออย่างเต็มที่ เมื่อถึงชายหมู่บ้านเรา ก็ชอบใจเขา และบอกว่าเราจะรอเพื่อนที่นัดพบกันที่นั่น ชาวเกวียนก็กลับไป

ขณะนั้นเป็นเวลาประมาณ 5 นาฬิกา เราไม่มีเวลาที่จะทำอะไรอีกแล้ว จึงเอาเครื่องส่งวิทยุ อาหารบ้างเล็กน้อยและเสื้อผ้าบางชิ้น สิ่งของนอกจากนั้นเอาซุกเข้าไว้ในพุ่มไม้บ้าง ขุดหลุมฝังบ้าง แต่จะมีประโยชน์อันใดที่จะไปเก็บอะไรไว้ให้มีคิฉิด เพราะรวมทั้งคันมีของเต็มได้ลงจากเครื่องบิน ตกลงไปในกลางหมู่บ้าน ดูเหมือนจะเป็นที่หน้าศาลาวัดเสียด้วย เมื่อเราได้ทำการบางอย่างเท่าที่จะทำได้แล้ว เราย้ายขึ้นเดินกลับไปยังตะวันตกเข้าป่าซึ่งเป็นชายป่าใหญ่ต่อไป ข้อเท้าของข้าพเจ้าที่แผลงนั้นเป็นข้อที่หนองทำให้เพื่อนของข้าพเจ้าไม่สามารถจะเดินไปได้โดยเร็วเท่าที่ต้องการ เราได้เดินเข้าไปในป่าประมาณ 4-5 ชั่วโมง จนกระทั่งถึงที่ที่ค่อนข้างจะทึบ จึงได้ตัดสินใจว่าจะหยุดพัก ความจริงหยุดที่นั่นไม่ปลอดภัย แต่เราหวังว่าจะได้ติดต่อทางวิทยุกับกองบัญชาการที่อินเดีย ความมุ่งหมายของเราข้อใหญ่ก็คือ ต้องการจะบอกกับกองบัญชาการว่า เราได้ถูกทิ้งลงมาในที่ที่น่าเกรงอันตราย และเราจะฝังวิทยุไว้ ณ ที่นั่นกับจะเดินทาง

ไปตะวันตกเฉียงเหนือไปยังที่ที่จะนัดพบกับคณะ Appreciation ที่ 2 ซึ่งจะลงมาในข้าง
ขึ้นเดือนหน้า ในร่างโทรเลขนั้นเราจะแจ้งเตือนให้กองบัญชาการระมัดระวังเป็นพิเศษ
ไม่ให้คณะที่ 2 ลงมาผิดที่อย่างที่เราได้ประสบมา เพราะเหตุว่าชาวบ้านรู้ตัวเสีย
แล้ว

เรายังมีเวลาก่อนที่จะถึงเวลากำหนดที่เราจะออกอากาศติดต่อกับกองบัญชา
การ ฉะนั้นเราจึงใช้เวลาชุดหลุมเพื่อจะฝังเครื่องวิทยุของเรา เมื่อการส่งวิทยุนั้นเป็นผล
สำเร็จแล้ว นอกนั้นยังมีของที่เราเห็นว่าไม่สู้จำเป็นจริงหลายอย่าง เราก็ชุดหลุมฝังไว้
ด้วย เพื่อจะได้เดินทางโดยมีน้ำหนักเบาที่สุด ที่มันของเราเวลานั้นเป็นพุ่มไม้ค่อนข้าง
หนา และเครื่องวิทยุของเราเก็บไว้อีกแห่งหนึ่ง ไม่ไกลจากที่อยู่สัก แต่ไม่เห็นกัน
ที่ที่อยู่นั้นเป็นที่ที่เหมาะสมอยู่บ้าง เพราะเหตุว่าเราได้แน่ใจว่าถึงแม้จะมีคนเดินไปมาห่าง
จากที่ซ่อนสัก 4-5 เมตรก็แทบจะไม่เห็น

วันนั้นอากาศร้อน ป่าเงียบสงบ นอกจากจะมีเสียงลิงและนกร้องเล็กน้อย ข้อ
เท้าของข้าพเจ้าบวมขึ้นมา และค่อนข้างจะปวด เราต่างรู้สึกอ่อนเพลียหลังจากที่ได้เดิน
ท่ามกลางความร้อนเป็นเวลาครึ่งวัน และเฉพาะอย่างยิ่งต้องเผชิญกับสิ่งที่ไม่คาดหวังใน
เวลาเช้ามีด รู้สึกใจเสียอยู่บ้างเนื่องด้วยมีคนเห็นเราลงจากร่มมา และร่ม 1 ร่มก็พัดตกลง
ไปในหมู่บ้าน เรามีน้ำอยู่ในขวดแค่เพียง 3 ขวด เพราะเหตุว่าตามแผนการเดิม เราจะลง
ที่ใกล้ลำธาร เราไม่รู้สึกริหิวเลย ฉะนั้นจึงไม่ต้องกังวลกับเรื่องอาหาร

เมื่อถึงเวลาที่จะส่งวิทยุ แดงกับดิกก็ไปยังสถานีวิทยุของเขา ข้าพเจ้านั่งเป็นยามอยู่
สักครึ่งชั่วโมง ต่อมาแดงกับดิกกลับมาบอกว่าติดต่อไม่ได้ เขาพอจะฟังได้ยินกองบัญชาการ
แต่เพียงเบา ๆ แต่กองบัญชาการไม่ได้ยินพวกเราเลย ที่ร้ายไปกว่านั้น กองบัญชาการไม่
ได้รื้อเรานานพอสมควร เพราะเหตุว่าเขาให้อาณัติสัญญาณเล็กส่งเร็วเกินกำหนด
ไป บางที่กองบัญชาการอาจจะไม่ได้คาดหมายว่าเราจะติดต่อวิทยุมาในทันทีทันใดก็เป็นได้

เราจะทำอย่างไรดี พวกเราตัดสินใจว่าการส่งวิทยุนี้เป็นของสำคัญที่สุด เพราะ
ฉะนั้นจะต้องคอยส่งให้ได้โดยเร็ว ถ้าเราเดินทางไปพร้อมด้วยเครื่องวิทยุเราจะไปไม่ได้
ไกล เพราะน้ำหนักมาก และเท้าของข้าพเจ้าก็บวม และที่ที่เราอยู่นี้ ก็รู้สึกว่าจะเป็นที่ที่
มิดชิดพอสมควร แดงมีความเห็นว่าสายอากาศของเราอาจจะทำให้ดีขึ้น และในวันรุ่งขึ้น
เราก็จะได้ติดต่อกับกองบัญชาการอีก ข้าพเจ้าเห็นชอบด้วย และเนื่องจากข้าพเจ้าเป็นหัว

หน้า ข้าพเจ้ารับผิดชอบในข้อตัดสินใจนั้น ในระหว่างที่รออยู่จนถึงวันรุ่งขึ้น เราก็พยายามหาน้ำมาใส่ขวดสำหรับจะได้เดินทางไป และเมื่อเราได้ส่งวิทยุไปแล้ว เราก็จะเดินทางต่อไปทันที

แดงกับดีก็ออกไปลาดตระเวนหาน้ำ ข้าพเจ้าอยู่ในที่พักแต่ผู้เดียว เพื่อนของข้าพเจ้าได้จากไปเป็นเวลาหลายชั่วโมง และไม่ได้กลับมาจนกระทั่งรุ่งสาง เขาได้พบหนองน้ำแห่งหนึ่งสกปรกอยู่นอกป่า แต่ว่าเมื่อเวลาจะเดินกลับมายังที่ เดือนยังไม่ขึ้นไม่เห็นทาง จึงต้องรอจนกระทั่งห้ามืด 3 นาฬิกา ข้าพเจ้าเองนั่งเฝ้าอยู่ ฟังเสียงลิงและนก และเมื่อเดือนขึ้นก็เห็นป่านั้นสวยงามมาก ไม่ได้ระแวงคิดถึงอันตรายอาจจะเกิดจากสัตว์ป่าเลย แต่เมื่อเห็นเพื่อนข้าพเจ้ากลับมา ก็รู้สึกมีความยินดีมาก

การพยายามส่งวิทยุครั้งต่อมา ยิ่งประสบผลน้อยกว่าคราวแรก เพราะเหตุว่าคราวนี้เราไม่ได้ยินกองบัญชาการเลย เราารู้สึกวิตกเป็นอันมาก และข้าพเจ้าจำได้ว่า ดีได้บอกว่า ถ้าเราไม่รีบเดินทางออกไปโดยเร็ว ชาวบ้านก็จะตามเราทัน อย่างไรก็ตาม ดีพวกเราก็วิตกกังวลถึงขณะที่ 2 และคณะต่อ ๆ ไปว่า จะได้รับความลำบาก ถ้าเราไม่ส่งวิทยุแจ้งให้กองบัญชาการทราบ ข้าพเจ้ารับผิดชอบและตัดสินใจว่าจะต้องพยายามส่งอีกครั้งหนึ่ง และคราวนี้เป็นคราวสุดท้ายจะส่งออกได้หรือไม่ก็ตาม เราจะต้องเดินทางไป การส่งครั้งนี้จะทำการในเช้าวันรุ่งขึ้น คือในเช้าวันที่ 3 หลังจากที่เราได้โคจรมา ในเวลาบ่ายวันนั้น ดีและข้าพเจ้าเดินออกลาดตระเวนและหาน้ำ เราได้เห็นชาวบ้านบางคน แต่รู้สึกว่าเขาไม่สงสัยอะไรเรา ในคืนนั้นเราก็พักแรมอยู่ด้วยกันนั้น

รุ่งขึ้นเวลา 10 นาฬิกา ดีกับแดงก็ไปส่งวิทยุในที่ซ่อนวิทยุนั้น ข้าพเจ้านั่งยามอยู่คนเดียวเช่นเดิม เพื่อนของข้าพเจ้าไปได้ประมาณ 5 นาที ข้าพเจ้าก็เห็นคนหลายคนเดินผ่านไปทาง ๆ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เขาไม่ได้เห็นข้าพเจ้าในครั้งนั้น ข้าพเจ้านั่งเฝ้าคอยอยู่เป็นเวลาสักอึดใจ ก็มีคนเป็นจำนวนมากโผล่ขึ้นมาล้อมที่พักของเรา ชาวบ้านเหล่านั้นเข้ามาทั้งทางซ้าย ทางขวา ข้างหน้า ข้างหลัง ชูปืนพกอยู่หลายกระบอก เกมของเราสุดลึกลงเพียงแค่นี้ อย่างน้อยก็เกมของข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าทำอะไรอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากจะตะเบ็งเสียงขึ้นว่า “ขอมแพ้จับไปเถิด” หวังว่าเสียงที่ข้าพเจ้าตะเบ็งจะได้ยินไปถึงเพื่อนข้าพเจ้าและทำให้เขามีเวลาหนีไป

ข้าพเจ้าแทบจะไม่สามารถเชื่อได้ว่าภายในเวลาไม่ถึง 1 วินาทีในขณะนั้น ความคิดต่าง ๆ แล่นพลุ่งเข้ามาในศีรษะของข้าพเจ้าเป็นอันมาก ตั้งแต่เวลาที่ข้าพเจ้ารู้ตัวว่ามีคนมาล้อมข้าพเจ้า จนถึงเวลาที่เขาเข้ามาถึงตัว ในสมองข้าพเจ้าได้เกิดความคิดความเห็นหลายอย่างจนไม่ทราบว่าจะไรมาก่อนจะไรมาหลัง คิดถึงคู่รักของข้าพเจ้าที่ล่อน-คอน คิดถึงคำสุดท้ายของกฤษณมณี สามะเสน ที่ได้กล่าวแก่ข้าพเจ้าเมื่อก่อนเราเดินทางออกจากประเทศอังกฤษ คิดถึงเพื่อนของข้าพเจ้าที่ยังอยู่ในอินเดีย คิดถึงเพื่อนอีก 2 คนของข้าพเจ้าที่อยู่ในพุ่มไม้ใกล้เคียง คิดถึงญาติและมิตรที่อยู่กรุงเทพฯ คิดถึงศาสนาจากกองบัญชาการถึง “รัฐ” ที่ยังอยู่ในกระเปาะของข้าพเจ้า และคิดถึงยาพิษที่อยู่ในกระเปาะหน้าอกของข้าพเจ้า ความคิดข้อสุดท้ายนี้เป็นความคิดที่มหาลังสุด ข้าพเจ้าควรจะกลืนยาพิษเข้าไปไหม หรือจะควรยอมให้จับเป็น ให้เขาจับตายเถิด เพราะเหตุว่าความลับที่ข้าพเจ้านำมานั้นมีอยู่มากเหลือเกิน และถ้าจะถูกจับเป็นไปก็จะทำให้ข้าพเจ้าต้องขายเพื่อน ขวยความลับเหล่านั้น แต่อย่าเลยถูกจับดีกว่า เพราะเหตุว่าเอกสารต่าง ๆ ที่อยู่กับข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าสามารถที่จะป้องกันได้ตราบดีที่ยังมีชีวิตอยู่ ถ้าตายไปแล้วจะป้องกันอย่างไร ชีวิตเป็นสิ่งที่มีความสดชื่นและสวยงาม และตราบดีที่มีชีวิต ตราบนั้นก็ยังมีความหวัง ถ้าญี่ปุ่นจะทรมาณข้าพเจ้า ข้าพเจ้าตายเสียเดี๋ยวนี้เห็นจะสบายดีกว่า แต่เห็นแล้วว่าไม่มีญี่ปุ่นอยู่ในหมู่คนที่จะมาจับข้าพเจ้าเลย อย่างกระนั้นเลยเมื่อปะเสื่อก็ต้องยอมสู้ตายเลย ให้เขาจับเป็นจะดีกว่า อย่าเพิ่งตาย

และข้าพเจ้าก็ยังคงมีชีวิตอยู่ เมื่อได้ผ่านความคิดเห็นเรื่องความตายมาในสมองแล้ว ข้าพเจ้าก็สามารถที่จะเห็นแจ่มชัดบางอย่างในขณะที่ข้าพเจ้าถูกจับ คนที่อยู่ข้างหน้าข้าพเจ้ามีปืนพกแต่งเครื่องแบบตำรวจ โดดเข้ามาถึงข้าพเจ้าแบบที่เห็นกันอยู่บนโรงลิเก เขาไม่ได้ร้องเพลงลิเกแต่ร้องเสียงว่าอะไรฟังไม่ออก มีอีกหลายคนที่ย้อนตัวอยู่ในพุ่มไม้ และไม่ยอมออกมาจนกว่าข้าพเจ้าจะยกมือขึ้นแสดงให้เห็นว่าไม่มีอาวุธติดตัวเลย ผู้ที่เข้ามาจับข้าพเจ้าในขั้นแรกมีประมาณ 5 หรือ 6 คน แต่ต่อมาสักหนึ่งนาทิจากข้าพเจ้าได้ยอมแพ้ เห็นมีประมาณ 30 คน เข้ามัดมือข้าพเจ้าไว้หลังด้วยผ้าขาวม้า ต่อไปนี่ก็เป็นเวลาที่ผู้จับข้าพเจ้าไม่รู้ว่าเขาพูดว่าอย่างไรบ้าง เพราะต่างคนต่างก็พูดพร้อม ๆ กัน แต่คนที่ใกล้ข้าพเจ้าที่สุดดูเหมือนจะบอกข้าพเจ้าว่า ครอบครวของข้าพ

เจ้าเป็นสัตว์ชั้นต่ำ และพ่อแม่ของข้าพเจ้าคงไม่แต่งงานกัน ข้าพเจ้าเคราะห์ดีที่ยอมแพ้ มิฉะนั้น.... ฯลฯ คนที่เข้ามาที่หลังเมื่อได้เห็นแม่ชั้วว่า มือของข้าพเจ้าถูกมัดไพล่หลังแล้ว ก็หาความสนุกด้วยการคบตีข้าพเจ้า และถือโอกาสตั้งสอนข้าพเจ้าด้วยถ้อยคำอันหยาบคาย ข้าพเจ้าไม่ได้กล้าโต้ตอบสักคำเดียว ความจริงข้าพเจ้าตื่นเต้นและอื้อไปหมด เพราะเหตุว่า ข้าพเจ้าเพิ่งวางอยู่แต่ในเรื่องปัญหาว่าเพื่อนข้าพเจ้าถูกจับหรือเปล่า ในไม่ช้าก็รู้สึกเบื่อใจไปบ้าง ที่ไม่เห็น 2 คนนั้นถูกจับมา ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะได้แบกวิทยุรวมกลุ่มอยู่ และนอกจากนั้นไม่ได้ยินเสียงปืนเลย จึงเป็นที่เบาใจ

ข้าพเจ้าทราบความที่หลังว่า แดงและตีได้ยินเสียงคนมาจับข้าพเจ้า จึงวิ่งหนีไปก่อนที่จะมีใครได้เห็น เขาทั้งสองเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในอีกส่วนหนึ่งของป่าจนกระทั่งถึงเวลากลางคืน และในคืนนั้นได้เดินทางไปยังที่ที่เราได้กำหนดนัดพบกันไว้ ถ้าเผื่อเราคลาดกัน หวังว่าถ้าข้าพเจ้าหนีไปได้ข้าพเจ้าก็คงจะได้ไปคอยอยู่ที่นั่น แต่เมื่อไม่พบข้าพเจ้า เขาก็เดินทางต่อไปทางภาคเหนือ เข้าไปยังจังหวัดอุทัยธานี และในไม่ช้าก็ถูกจับระหว่างที่กำลังรับประทานอาหารอยู่ในตลาด เพราะไม่ได้สวมหมวก

ผู้ที่มาจับข้าพเจ้ามีหัวหน้า 2 คน เป็นปลัดอำเภอประจำตำบล มีพลตำรวจ 2 คน นอกจากนั้นเป็นชาวนาที่หน้าตาเรียวและมีใจกรุณา ท่านเหล่านี้ได้พาข้าพเจ้าออกจากป่าไปยังหมู่บ้านวังน้ำขาว เมื่อจะถึงชายหมู่บ้าน ได้มีผู้ที่อ้างตัวว่าเป็นผู้ที่จับข้าพเจ้าได้มารวมเป็นจำนวนมาก รวมทั้งนายอำเภอวัดสิงห์ ซึ่งเป็นคนเดียวที่ขี้เมา ผู้ที่อารักขาข้าพเจ้าอยู่มีจำนวน 2 - 3 ร้อยคน ส่วนมากเป็นชาวนาจากหมู่บ้านต่าง ๆ ใกล้เคียงในหมู่บ้านเหล่านั้น ข้าพเจ้าสังเกตจำได้ว่ามีสหายเก่าของเรา 2 - 3 คน คือคนตัดไม้ที่เราได้พบในคืนวันแรก ข้าพเจ้าทราบความต่อมาว่า หลังจากที่เขาได้ผลจากเราไปแล้ว ได้แจ้งความยังอำเภอวัดสิงห์ และทางอำเภอจึงได้เกณฑ์ชาวบ้านออกมาตามจับเรา เขาเข้าใจว่าเรามี 4 คน และพยายามจะซักถามให้ข้าพเจ้าบอกว่ามีอีก 3 คนนั้นหนีไปอยู่ที่ไหน

เมื่อนายอำเภอได้พบข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าได้ถูกนำตัวโดยที่มีมือมัดไพล่หลังอยู่ตลอดเวลา ไปยังศาลาวัดวังน้ำขาว ณ ที่นั้นเขาถามไช้ข้าพเจ้าไว้ที่เท่า ผูกไว้กับเสากลางศาลา เนื่องจากข้าพเจ้าไม่ได้พยายามต่อสู้หรือหลบหนี เขาก็ยอมให้ข้าพเจ้าไม่ต้องถูกมัดมือ ข้าพเจ้าได้ยินเจ้าหน้าที่ตบเถียงกันอยู่บ้าง และรู้สึกว่าการเห็นของเจ้า-

หน้าที่ในเรื่องข้าพเจ้านั้นแตกแยกกันออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าข้าพเจ้าเป็นนักโทษอุกฉกรรจ์ เป็นคนทรยศต่อชาติ พยายามทำลายชาติและฆ่าเพื่อนร่วมชาติด้วยกัน อีกฝ่ายหนึ่งรู้สึกจะเป็นจำนวนเท่า ๆ กับฝ่ายแรก มีความกรุณา และหลังจากที่ข้าพเจ้าได้บอกเขาโดยไม่ได้บอกชื่อของข้าพเจ้าเองว่า ข้าพเจ้าเป็นนักเรียนของรัฐบาล ที่รัฐบาลส่งไปอังกฤษ เขาก็เชื่อข้าพเจ้า และตั้งคำถามข้าพเจ้าหลายข้อด้วยกัน ถึงเรื่องอนาคตและสถานะแห่งสงคราม ในฝ่ายหลังนี้ปลัดอำเภอประจำตำบลคนหนึ่งทำทางเรียบร้อย มากระชิดกับข้าพเจ้าด้วยถ้อยคำสุภาพ ทำให้เป็นที่ปลาบปลื้มยินดีจับใจนัก ตรงกันข้ามมีปลัดอำเภอประจำตำบลอีกคนหนึ่ง ซึ่งมีใจกระด้างได้ตะคอกแก่ชาวบ้านต่าง ๆ ฟูให้ออกไปห่าง ๆ ข้าพเจ้า เพราะว่าข้าพเจ้าเป็นกบฏรุนแรง ใจเหี้ยมอำมหิต จะอยู่ต่อไปไม่ได้ก็วันแล้ว ในหมู่บ้านนั้น ข้าพเจ้ารู้สึกว่าเรามีความเมตตากรุณาทั่ว ๆ ไป ไม่ใช่เพราะว่า เขารู้เรื่องการเมืองหรือการสงคราม แต่เพราะเหตุว่าน้ำใจอันดีและชื่อตามธรรมชาติของเขา พาให้เขามองข้าพเจ้าเป็นเพื่อนมนุษย์และเป็นเพื่อนมนุษย์ที่กำลังได้ทุกข์อยู่ และถึงแม้จะมีคนที่ไม่แยแสกับอะไรทั้งสิ้น ก็ไม่ได้รู้สึกว่าเกลียดชัง นอกจากจะอยากรู้อยากเห็น ข้าพเจ้าสังเกตว่า ทั้งเจ้าหน้าที่และชาวบ้านอย่างน้อยก็เลื่อมใสอยู่ข้อหนึ่ง ที่ข้าพเจ้าได้โคจรลงมาจากรถเครื่องบินทิ้งระเบิด 4 เครื่องยนต์ ซึ่งข้าพเจ้าได้วาดภาพให้เขาดู บอกว่าใหญ่เท่ากับโบสถ์แต่ไม่สูงเท่า

อาหารกลางวันและอาหารเย็นในวันนั้น ชาวบ้านนำเอามาให้แก่เจ้าหน้าที่และข้าพเจ้า ถึงแม้ว่าใจคอข้าพเจ้าจะไม่สู้ดีนัก อาหารเหล่านั้นก็อร่อยและข้าพเจ้ารับประทานอย่างเต็มที่ ในตอนบ่ายชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ ได้ขึ้นมาบนศาลา มาดูพลร่มเขานั่งล้อมวงไม่ไกลข้าพเจ้านัก เพราะเหตุว่าเจ้าหน้าที่ที่เกลียดชังข้าพเจ้า ไล่ให้เขาออกไปห่าง ๆ อยู่เสมอ และพอดกบฏเจ้าหน้าที่บางคนก็มอยกลับไป ชาวบ้านจึงได้กระเถิบเข้ามาใกล้เข้าทุกที และเริ่มซักถามข้าพเจ้า ในหมู่บ้านหน้าชื่อเหล่านี้มีหญิงผู้หนึ่งอายุค่อนข้างมาก ข้าพเจ้าสังเกตว่าแก่นิ่งใกล้ข้าพเจ้าอยู่นานถึง 2 ชั่วโมง ไม่ไปไหนและนั่งเอามือกอดเข่า เมื่อคนที่มาดูข้าพเจ้าค่อยขางตาไปข้างแล้ว หญิงชรานั้นก็พูดกับข้าพเจ้าเสียงแปร่ง ๆ ว่า พุทโธหน้าเอ็งเหมือนลูกข้า ข้าพเจ้าถามว่า ลูกของป้าอยู่ที่ไหน ได้รับคำตอบว่า ถูกเกณฑ์ทหารไปนานแล้ว ไม่รู้ว่าไปอยู่ที่ไหน เสียงอันเยือกเย็นซึ่งแสดงถึงน้ำใจของหญิงผู้นี้ ทำให้ข้าพเจ้าดีใจ และรู้สึกว่าได้มีรสหวานอันเป็นรสแห่งความรักของมารดาห้อมอยู่ในศาลานั้น

คืนวันนั้นข้าพเจ้านอนหลับสนิท เพราะเพื่อยั้งร่างกายและจิตใจ รุ่งขึ้นเวลาสาย ชาวบ้านได้นำเอาเกวียนมารอข้าพเจ้า เพื่อจะนำไปยังที่ตั้งอำเภอสัตหีบ ข้าพเจ้านั่งมาในเกวียนข้อเท้าสามโซติดอยู่กับเกวียนและมีตำรวจ 2 คนนั่งเกวียนมาด้วย ชาวบ้านประมาณ 12 คนเดินเป็นองครักษ์อยู่ข้าง ๆ เกวียน เกวียนที่ใส่ของสัมภาระของเรารวมทั้งเครื่องวิทยุ ได้ออกเดินทางไปล่วงหน้า ตำรวจในขณะนั้นรู้สึกว่าจะมีจิตใจเป็นมิตร และพยายามที่จะทำให้ข้าพเจ้าได้รับความสบายมากที่สุดที่จะทำได้โดยไม่ขัดกับข้อบังคับ ประมาณ 7 น. ขบวนของเราหยุดที่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง เพื่อรับประทานอาหารเช้า รู้สึกว่าพวกชาวบ้านรู้สึกคอยเตรียมอาหารไว้ และเห็นจะไม่มีใครในหมู่บ้านที่ไม่มาดู ข้าพเจ้า ตำรวจทั้ง 2 คนนั้นหยอกล้อหญิงสาว ถามว่า เมื่อได้เห็นพลร่มแล้วรู้สึกกรังบ้างไหม คำตอบมักจะไม่เป็นไปในทางปฏิเสธ อาหารนั้นอร่อยมาก มีแกงบะจ๊อปลาผักและน้ำพริก ชาวบ้านได้อาเหล้ามาเลี้ยง และตำรวจก็เชิญให้ข้าพเจ้าดื่มด้วย และกล่าวว่า ข้าพเจ้าจะไม่มีโอกาสลิ้มรสเหล้านั้นอีกเป็นเวลานาน ข้าพเจ้ารู้สึกสนุกถึงแม้ว่า 7 นาฬิกาในเวลาเช้า จะเข้ากินไปสำหรับการดื่ม เป็นจริงดังที่ข้าพเจ้าได้คาด มีชาวบ้านหลายคนมาห้อมล้อมเกวียนของข้าพเจ้าและมาคุยด้วย ถามถึงเครื่องบิน การทิ้งระเบิด และสงคราม รู้สึกว่าเขาตั้งใจที่ได้ยินจากข้าพเจ้าว่าญี่ปุ่นกำลังจะแพ้ และจะเลิกสงครามในเร็ว ๆ นี้ และรู้สึกว่าชาวบ้านเหล่านั้นไม่ได้เกลียดชังอะไรข้าพเจ้า ได้ยินบางคนตะโกนว่า อะไรกัน คนไทยเหมือนเรานี่เอง และเมื่อขบวนของข้าพเจ้าออกจากหมู่บ้าน ข้าพเจ้าก็ได้ยินเสียงไชโยจากเพื่อนมนุษย์เหล่านั้นหลายครั้ง

เราหยุดรับประทานอาหารกลางวัน ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง และข้าพเจ้าได้รับการต้อนรับทำนองเดียวกัน ข้าพเจ้าก็ต้อนรับชาวบ้านเช่นเดียวกันกับคราวก่อน คือ คอบคำตามของเขาในเรื่องต่าง ๆ และรู้สึกว่าพูดได้คล่องกว่าคราวก่อน ก่อนที่เราจะออกเดินทางบ่ายวันนั้น มีชายคนหนึ่งซึ่งกำลังพูดอยู่กับข้าพเจ้า เห็นไม่มีใครมอง เอาจานจีนหนึ่งใส่มือข้าพเจ้าแล้วกระซิบว่า เก็บเอาไว้ให้ดี ไม่เป็นอันตราย คุณที่หน้าผากแล้วเห็นจะทำงานสำเร็จ ทำใจให้ดี ๆ ไว้ ไม่เป็นอะไร

ประมาณ 16 น. เราหยุดที่หมู่บ้านอีกแห่งหนึ่ง ใหญ่กว่าหมู่บ้านอื่น ๆ ที่เราได้ผ่านมา ประชาชนที่มาตามข้าพเจ้า มีความรู้มากกว่าพวกก่อน ๆ มีพระสงฆ์อยู่หลายรูป ครู และมีอีกหลายคนที่เคยไปเรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ พอดกเย็นเราก็กินถึงวัดสิงห์

และเวียนก็นำข้าพเจ้าไปยังสถานีตำรวจ เมื่อก่อนจะเข้าเขตอำเภอวัดสิงห์ ตำรวจ 2 คน ผู้คุมข้าพเจ้าซึ่งเวลานั้นสนิทชิดชอบกันมาก เอาเงินรวมกันได้ 12 บาทส่งให้ข้าพเจ้า และบอกว่า ข้าพเจ้าจะใช้เป็นประโยชน์ได้ใน 2 - 3 วันข้างหน้า ตำรวจทั้ง 2 นี้ ในวันรุ่งขึ้นได้เอาไขคัมมาให้ข้าพเจ้ารับประทานในกรุงชัง และบอกว่าอาหารที่ราชการให้ข้าพเจ้า คงจะพอสำหรับทำให้หิวต่อไปอีก

ในทันทีทันใดที่เราได้เดินทางถึงสถานีตำรวจ สภาพการเป็นนักโทษของข้าพเจ้าก็แปรไปเป็นทางการ ข้าพเจ้าได้รับเชิญให้เข้าไปในกรุงชังซึ่งเราเห็นกันอยู่ทุกแห่งตามสถานีตำรวจทั่วราชอาณาจักร กรงนั้นเป็นรูปหกด้าน กว้างยาวประมาณ 10 ฟุต เป็นกรงเหล็กรอบด้าน เว้นแต่ด้านพื้นดิน เมื่อข้าพเจ้าไปถึงมีผู้อาศัยอยู่ในนั้นคนหนึ่งแล้ว เป็นชายรูปร่างกำยำล่ำสันผิวคล้ำ เช่นเดียวกับชาวนาอื่น ๆ ในประเทศ รู้สึกหน้าตาขี้นบาน ยิ้มปากกว้างให้เห็นฟันขาว ชายผู้นั้นยังรู้สึกว่ขี้นบาน ถึงแม้ว่าจะถูกกล่าวหาในข้อที่สำคัญ คือเขาได้ทะเลาะกับลูกพี่ลูกน้องในงานเลี้ยงแห่งหนึ่ง มีนเมาเข้าไป “ชกเข้าไปที่หนึ่ง กระตืบหนึ่งหนที่กลางอก เขาก็ตาย” เพื่อนร่วมกรงของข้าพเจ้าได้ทราบล่วงหน้าว่าข้าพเจ้าถูกจับ และปรากฏว่าเขารู้สึกยินดีในเอกสิทธิ์ที่ได้เห็นพลร่มในระยะใกล้ชิด และได้มีการสนทนาปราศรัยในทำนองเดียวกับที่ได้เคยเป็นมา หลังจากนั้นครึ่งชั่วโมง มีนักโทษคนที่สามถูกจับมา คนนี้เป็นชายชาวกรุงเทพฯ ถูกจับด้วยข้อหาว่าพยายามทำจารกรรม ชายผู้นี้ได้มาถึงที่วัดสิงห์เมื่อ 3 - 4 วันก่อน ตั้งใจจะมาหาเราในบริเวณวังน้ำขาว ซึ่งเป็นหมู่บ้านเดียวกับที่เรากระโดดक्रमลงมา เขาพยายามหาคนงานหาเวียนจะเดินทางไปสำรวจแร่ พอดีตำรวจทราบเรื่องก็เลยสงสัยว่าจะเกี่ยวกับพลร่ม ผู้ต้องหานี้ได้คัดค้านอย่างมากแต่ไม่เป็นผล และใครจะมารู้ดีไปกว่าข้าพเจ้าว่าชายผู้นี้ไม่มีความคิดเลย ในกาลต่อมา ข้าพเจ้าพบชายผู้นี้อีกหลายครั้ง ที่กองตำรวจสันติบาลในกรุงเทพฯ เป็นเวลานาน 4 เดือน หลังจากที่เขากลับบ้าน เพราะเหตุว่าชายผู้นี้ไม่ได้รับอนุญาตให้กลับบ้านได้เลยเป็นเวลานาน แม้ว่าจะไม่มีหลักฐานประกอบแต่อย่างหนึ่งอย่างใด

ในเวลาเย็นและค่ำวันนั้น ชาวบ้านอำเภอวัดสิงห์ก็เข้ามารวมอยู่ในสถานีตำรวจ เพื่อดูหน้าพลร่ม ตำรวจแสดงว่าพยายามจะห้ามไม่ให้เข้ามา แต่เนื่องจากตำรวจก็อยากอนุญาตให้ญาติมิตรของตนและญาติมิตรของเพื่อนฝูงของตนได้เข้ามาชมสิ่งประหลาด

ด้วย ในไม่ช้าสถานีตำรวจนั้นก็เต็มไปด้วยราษฎรผู้อยากรู้อยากเห็นของอำเภอวัดสิงห์ ผู้เยี่ยมชมเราเหล่านี้มิได้ระงับปากเสียงเกี่ยวกับพลร่มเลย บางคนก็รู้สึกเกลียดชัง โกรธแค้น แต่บางคนก็เมตตา ผู้ต้องหาเคยฆ่าคนตายกับข้าพเจ้ารู้สึกสนุกบ้าง ในการที่มีคนมาดู แต่นักหาแร่ของเราไม่สามารถที่จะกลั่นความทุกข์ร้อนของตนได้ นักค้นแร่นี้เป็นคนเดียวที่บริสุทธิ์ ไม่มีความผิด ส่วนเราทั้งสองคนนั้นถูกจับในขณะที่กระทำผิด ราษฎรบางคนดูไม่เข้าใจว่าคนใดในสามคนนี้เป็นพลร่ม และเมื่อเขาถามกันอย่างดั่ง ๆ ข้าพเจ้าก็เลยชี้ว่า นักโทษฆ่าคนตายคือพลร่ม นักโทษฆ่าคนตายก็ชี้ให้นักค้นแร่ว่าเป็นพลร่ม แต่นักค้นแร่ไม่พูดว่าอะไร นั่งหน้าเศร้าอยู่ ต่อวันรุ่งขึ้นจึงเริ่มพูดจาวาจาสะบ่าง แต่พูดอยู่กับพวกเราเท่านั้น ไม่พูดกับคนอื่น เผอิญแก่เป็นคนเรียนทางหมอดู แก่เลขดูลายมือของข้าพเจ้า แล้วบอกว่าชะตายังไม่ถึงฆาต ส่วนเส้นลากในมือนั้นปรากฏชัด สำหรับชะตาของแกเองนั้นไม่สู้ดี

ในบ่ายวันรุ่งขึ้น ข้าหลวงประจำจังหวัดชัยนาทได้เดินทางมาถึงพร้อมด้วยครอบครัว และมีผู้กำกับการตำรวจกับผู้พิพากษามาด้วย และต่อจากนั้นอีกหนึ่งชั่วโมงเราทั้งสามคนก็ออกเดินทางไปกับข้าราชการผู้ใหญ่เหล่านั้น เพื่อไปสู่ชัยนาท ระหว่างทางตั้งแต่สถานีตำรวจจนถึงท่าเรือยนต์ ทั้งสามคนถูกล่ามโซ่ติดกันเป็นพวง (นักค้นแร่ดูเหมือนจะเป็นคนหน้าบางสักหน่อย) ท่านข้าหลวงประจำจังหวัดรู้สึกกระดากที่ต้องเอาโซ่มาล่ามข้าพเจ้า ผู้ซึ่งเป็นนักเรียนที่รัฐบาลส่งไปเรียนเมืองนอก จึงได้มาบอกข้าพเจ้าล่วงหน้าก่อนจะออกเดินทาง “หวังว่าคงจะไม่รังเกียจ” ตลอดทางที่ไปสู่ท่าเรือยนต์ ประชาชนพากันออกมาดูนักโทษเป็นครั้งสุดท้าย เฉพาะอย่างยิ่งนักโทษพลร่ม มีบางคนชี้ข้าพเจ้าจำได้ว่าเป็นนักเรียนกฎหมาย ได้มาดูข้าพเจ้าเมื่อวันก่อน และเมื่อข้าพเจ้าผ่านหน้าเขา เขาก็โบกมือต้อนรับ

ที่จังหวัดชัยนาท ข้าพเจ้าถูกแยกตัวจากเพื่อนนักโทษ นำตัวไปที่จวนข้าหลวง อยู่เป็นเวลาหลายชั่วโมง ระหว่างนั้น ข้าพเจ้าขออนุญาตอาบน้ำ ท่านข้าหลวงก็อนุญาต โดยให้สัญญาว่าจะไม่พยายามหลบหนี ข้าพเจ้าจึงมีโอกาสโกนหนวดเคราโดยใช้มีดโกนของข้าพเจ้ายี่ห้อ Roll Razor (เวลาจะลับมีดโกนชนิดนี้มีเสียงดังคล้าย ๆ จุดประทัด) ในทันใดนั้นประตูห้องน้ำก็ถูกผลักดันเปิดออก และมีคนวิ่งเข้ามา เขาว่าเขาได้ยินเสียงปืนกล ความจริงไม่ใช่คนอื่นเลย เสียงข้าพเจ้าลับมีดโกนนั่นเอง หลังจากอาบน้ำแล้ว

ข้าพเจ้าได้รับประทานอาหารเอรีคอร์อย ครั้นแล้วผู้กำกับการตำรวจก็มาถึง พร้อมด้วย อัยการจังหวัด เพื่อจะสอบสวนทั่วไปในชั้นแรก ข้าพเจ้าได้ให้ชื่อข้าพเจ้าในครั้งนั้น และความประสงค์อันแท้จริงที่เข้ามาทำราชการ แต่มิได้บอกว่าเป็นเพื่อนของข้าพเจ้ามีอยู่ที่คนในกองทัพอังกฤษ และแน่ละข้อความลับทั้งมวล ข้าพเจ้าก็ไม่เปิดเผย ผู้ซักถามข้าพเจ้าในครั้งแรกก็ถามอย่างอ่อนโยน แต่เมื่อมาถึงปัญหาที่สำคัญ ๆ และข้าพเจ้าคือสิ่งไม่ยอมตอบ ก็รู้สึกชักเคือง ๆ แต่ก็ทำได้กระทำการอย่างใดกับข้าพเจ้าไม่ เวลา 22.00 น. คำวันนั้น เป็นอันว่าการสอบสวนชั้นแรกนี้ได้เสร็จสิ้นลง และข้าพเจ้าได้ถูกนำตัวไปยังสถานีดำรวจในจังหวัดนั้น เพื่อขังไว้หนึ่งคืน

เมื่อข้าพเจ้าไปถึงสถานีดำรวจ มีเพื่อนร่วมกรงอยู่แล้วประมาณ 12 คน ในนั้นมีหลายคนที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี เขากำลังนอนกัน และพื้นของกรงขังก็พอดี ๆ กับจำนวนคนอยู่แล้ว เมื่อข้าพเจ้าเข้าไปเพิ่มอีกคนหนึ่งก็ต้องมีคนใดคนหนึ่งปีนขึ้นไปอยู่ยอดกรง เพื่อนร่วมกรงทุกคนลงความเห็นว่าจะให้เด็กคนหนึ่งขึ้นไปเสียชั้นบน แม้ว่าข้าพเจ้าจะขอขึ้นไปเอง ภายหลังข้าพเจ้าจึงทราบว่า ทำไมเขาถึงขัดเคืองให้คนนั้นขึ้นไปเสียชั้นบน ไม่มีใครอยากจะให้แก่ข้าพเจ้าไปเพราะแก่เป็นโรคผิวหนัง ข้าพเจ้าไปนอนแทนที่แก่ และตัวแก่ก็ขึ้นไปอยู่ชั้นบนตรงศีรษะข้าพเจ้าพอดี เด็กคนนี้ก็เกาตลอดคืน และมีสะเก็ดหล่นลงมาบนตัวข้าพเจ้า คืนนั้นข้าพเจ้านอนไม่หลับ เพราะเหตุที่เด็กเกาหนวกหู กับมีตัวเรือด มีขุม มีมด และถึงแม้ว่าข้าพเจ้าจะสวมเสื้อผ้าคลุมร่างกายได้ทั้งตัว แต่ศีรษะจนถึงเท้า ก็ไม่ช่วยอะไรได้มากมายนัก

เช้าวันรุ่งขึ้น ข้าพเจ้าถูกย้ายไปอยู่ที่เรือนจำจังหวัดชัยนาท มีแพทย์เป็นผู้ควบคุม แพทย์ผู้นี้ก็เป็นนักโทษนั่นเอง โทษฐานฆ่าคนตาย ต้องจำคุกตลอดชีวิต แต่เนื่องด้วยการพระราชทานอภัยโทษ (งานเฉลิมพระชนมพรรษา งานขึ้นปีใหม่ ฯลฯ) จึงใกล้กำหนดที่จะปลดปล่อยออกไป และเนื่องจากแก่เป็นคนที่มีความประพฤติดีและมีความรู้ทางหมออยู่บ้าง จึงได้เป็นผู้รับผิดชอบใน“โรงพยาบาล”ของเรือนจำ โรงพยาบาลนี้จะว่าเป็นโรงพยาบาลไม่ได้ เพราะไม่เห็นมียา ส่วนคนไข้ก็นอนอยู่บนพื้น คอยให้ธรรมชาติบำบัดไข้หรือบั่นทอนชีวิตไป คนไข้ส่วนมากเป็นโรคไข้จับสั่น หมอนั้นเป็นคนที่มีนิสัยดี แต่ทำอะไรให้คนไข้ไม่ได้ นักโทษบางคนถูกตีตรวนที่ข้อเท้า พวกนี้เป็นพวกที่ได้รับโทษอย่างหนัก และเพิ่งเข้ามารับโทษ ถ้าอยู่นานสักหน่อยและแสดงตนว่ามีความประพฤติดี

ก็ได้รับการยกเว้น ไม่ต้องตีดรเวน มีอยู่หลายคนที่ได้รับอนุญาตให้ไปทำงานทำถนนที่นอกเรือนจำ นักโทษที่ดีที่สุดได้รับการยกเว้น ไม่ต้องทำงานอะไรเลย และได้รับอนุญาตให้ออกไปเที่ยวในเมืองได้ในเวลากลางวัน แต่ต้องกลับมานอนในเรือนจำ มีบางคนที่หัดอ่านและเขียนหนังสือในเรือนจำ และบางคนก็หัดทำการจักสานและงานฝีมืออย่างอื่น มีเรือนหนึ่งพิเศษสำหรับผู้หญิงซึ่งผู้ชายเข้าไปไม่ได้ และมีคนบอกข้าพเจ้าว่า นักโทษผู้หญิงกับนักโทษผู้ชายบางคน เมื่อออกไปแล้ว ก็ไปแต่งงานกัน ก็มี นักโทษเหล่านั้นรับประทานข้าวแดงและแกงซึ่งมีแต่ผัก วันละสองครั้ง นักโทษที่มีความประพฤติดี อาจจะไปจับปลามาได้แล้วเอาต้มเอาเอง มีบางคนก็ทางบ้านส่งเสียอาหารให้ก็มี ข้าวแดงนั้นฝึกคอกกินไปสำหรับคนใหม่อย่างข้าพเจ้า และถึงแม้ว่าข้าพเจ้าจะพยายามกลืนแบบเดียวกับคนอื่น ก็ยังรู้สึกว่าการนำแกงมากมายที่จะช่วยให้ผ่านลำคองลงไป ได้ ในเวลานี้เอง ที่เงิน 12 บาท ที่ตำรวจได้ให้ไว้ ได้มีประโยชน์ เพราะข้าพเจ้าใช้ซื้อขนมรับประทาน และพัสดุเรือนจำก็ยังคงมีความเมตตา คือ ส่งข้าวขาวมาให้ข้าพเจ้าพร้อมด้วยไข่และแกงรับประทานทุกมื้อ อาหารเหล่านั้นข้าพเจ้าแบ่งรับประทานรวมกับหมอ และนักโทษอื่น ๆ ซึ่งเป็นผู้ช่วยหมอ

ข้าพเจ้าจำไม่ได้ว่าข้าพเจ้าอยู่ในเรือนจำนั้นกี่วัน อาจจะเป็นระหว่างสามวันกับหนึ่งสัปดาห์ เช้าวันหนึ่งข้าพเจ้าถูกเรียกตัวไปที่สถานีตำรวจ เข้ากรงขังที่ข้าพเจ้าเคยเข้ามาแล้ว และในราว 11.00 น. วันเดียวกันนั้น ข้าพเจ้าก็ขึ้นรถยนต์เดินทางมาสู่กรุงเทพฯ มีผู้กำกับการตำรวจควบคุมมา ในเรือนนั้นมีนักโทษอยู่คนหนึ่ง ถูกล่ามโซ่อยู่กับข้าพเจ้า เขาเคยเป็นคนไข้ของโรงพยาบาลโรคจิตที่ปากคลองสาน แต่ได้หลบหนีไป และในระหว่างที่หลบหนีไปนั้นได้ไปฆ่าพระสงฆ์รูปหนึ่งตาย เขาบอกข้าพเจ้าว่าไม่บ้าหรอก และข้าพเจ้าเองก็มองไม่เห็นอาการเป็นบ้าอย่างใดเลย ข้าพเจ้าอยากทราบว่าเป็นไปอย่างไรในเวลาต่อไป

ผู้กำกับการตำรวจ ผู้ควบคุมข้าพเจ้า ชอบนำตัวข้าพเจ้าแสดงแก่เพื่อนของท่านเป็นจำนวนมาก ตลอดทางในเวลากลางคืน ข้าพเจ้าก็ถูกนำตัวขึ้นจากเรือไปยังไว้ที่สถานีตำรวจ เพื่อนร่วมกรงขังของข้าพเจ้าทุกแห่งมีเรื่องแปลก ๆ น่าสนใจ แต่น่าเสียดายที่ข้าพเจ้าไม่สามารถจะนำมาเล่าให้ฟังในที่นี้ เพราะจะทำยืดยาวจนเกินไปนัก ในเช้าวันรุ่งขึ้น ข้าพเจ้ารับประทานข้าวต้มของข้าหลวงประจำจังหวัดอ่างทอง ท่านผู้นี้กล่าว

ว่า เราก็เหมือนกับจีนเล่นจิว เรารบกันสักหน่อย แล้วพอเลิกก็มากินข้าวต้มกัน ในคืนวันสุดท้าย ข้าพเจ้านอนอยู่สถานีตำรวจนนทบุรี และในวันรุ่งขึ้นก็ออกมายังกรุงเทพฯ ตั้งแต่แรกมาจนถึงบัดนี้ ไม่ว่าข้าพเจ้าจะถูกนำตัวไป ณ ที่ใด มักจะมีคนได้ยินเรื่องข้าพเจ้า และออกมาดูพลร่ม แต่ที่กรุงเทพฯ รู้สึกว่าไม่มีใครสังเกตเห็นเรือตำรวจเล็ก ๆ ซึ่งนำข้าพเจ้ามา และเมื่อข้าพเจ้าขึ้นบกที่ท่าช้าง ซึ่งห่างจากมหาวิทยาลัยธรรม-ศาสตร์ไม่กี่ก้าว ข้าพเจ้ามองหาใครที่รู้จักสักคนหนึ่งก็ไม่มี เมื่อรออยู่ที่ท่าหน้าสักสองชั่วโมง ก็มีรถตำรวจมารับ และนำข้าพเจ้าไปกองตำรวจสันติบาล ณ ที่นั้นข้าพเจ้าทราบ ว่า “แดง” และ “สี” ได้มาถึงเมื่อวันก่อน และในไม่ช้าข้าพเจ้าก็ได้พบเพื่อนทั้งสองคน นี้ และได้คุยกันในเวลารับประทานอาหารกลางวัน

ในไม่ช้าจำนวน “นักโทษสงคราม” ก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ก่อนหน้าพวกเรา 3 คนนั้น มีจีน 2 คนพูดไทยได้ ซึ่งเป็นผู้ที่รอดตายมาจากคณะซึ่งโคกลงที่นครปฐม (ซึ่งข้าพเจ้าได้กล่าวถึงในตอนต้น เพื่อนของเขา 1 คน ถูกฆ่าตาย และอีกคนหนึ่งหลบหนีไปได้) หลังจากข้างขึ้นเดือนต่อไป Appreciation ที่ 2 (ตั้ง บำ และกร) ก็ได้มาถึงโดยสวัสดิภาพ (คือถูกจับมาเหมือนกับพวกเรา) ต่อมา มีจีนอีก 2 คน ผู้รอดตายมาจากจำนวน 5 คน ซึ่งขึ้นบกจากเรือได้นำในทางภาคใต้ของประเทศไทย ต่อจากนั้นไปคน ไทยจากอเมริกาก็ถูกจับเข้ามาเรื่อย ๆ คราวละ 2 คน 1 คน และ 5 คน ตามลำดับเวลา คนไทยจากอเมริกานี้ บางคนเดินทางบกจากยูนิาน บางคนเข้ามาทางเรือบินทะเลจากโคลอมโบ มีนักเรียนไทย 2 คนจากอเมริกาถูกฆาตกรรมหลังจากที่ได้ถูกจับในภาคอีสาน พวกเรา “ข้างเผือก” 6 คน รู้สึกขอบคุณในโชคชะตาที่ไม่ได้เสียชีวิตเลย เนื่องจากจำนวนนักโทษเหล่านี้ได้เพิ่มขึ้น เราจึงถูกย้ายจากกรงขังที่ตึกสันติบาล ออกอยู่บ้านพักตำรวจภายในบริเวณสันติบาลนั้น ต่อมา มีพวกเรามาจากอังกฤษเข้ามาอีก 2 คน ไม่ได้ถูกจับ แต่เข้ามาอาศัยอยู่กับพวกเรา คือ นายสวัสดิ์ ศรีสุข (เรเวน) กับนายจุ่นเคง รินทกุล (พงษ์) ในตอนสุดท้าย เราได้รับอนุญาตให้เดินเล่นได้ในบริเวณของกองตำรวจสันติบาล และได้รับเงินเบี้ยเลี้ยงมากขึ้น ทำให้พวกเราสามารถอยู่ดีกินดีขึ้น จนกลายเป็นเจ้าจ่านำของร้านค้าในกองตำรวจสันติบาล (ในระหว่างนี้พวกเราได้ถูกญี่ปุ่นสอบสวนโดยมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยเข้าร่วมคุ้มครองพวกเราด้วย เรื่องการสอบสวนนี้ปรากฏอยู่ในหนังสือ *อุโฆษสาร* ปี 2495 ชื่อเรื่องว่า “มุสาวาทาเวรมณี” จึงขอระงับไม่นำมากล่าว)

การที่เราจะติดต่อทางวิทยุกับกองบัญชาการในอินเดียได้นั้น ได้อาศัยความช่วยเหลือจากเสรีไทยผู้ใหญ่และผู้ช่วยภายในประเทศเป็นอันมาก บางคนยอมสละ ถึงกับให้ใช้บ้านเป็นสถานีวิทยุ เวลากลางวันพวกเราอยู่ในสันติบาลในฐานะเป็นนักโทษ ใช้เวลาอ่านหนังสือตำรวบบ้าง หนังสืออ่านเล่นบ้าง เลี้ยงปลาแก้มบ้าง (เด็ก ๆ ลูกตำรวจชอบ) เตะตะกร้อบ้าง (ผู้ใหญ่ตำรวจบางคนชอบ) ชุคุตุทำการศึกษาภิบาลในเขตบ้านบ้าง อะไรเหล่านี้ เพื่อไม่ให้มีพิธีว่าในเวลากลางวันพวกเราออกไปส่งวิทยุได้

แต่การติดต่อวิทยุ นั้น ลำบากยากแสน เพราะเหตุว่ากองบัญชาการเข้าใจว่าเราถูกจับไปแล้ว . จึงไม่ติดต่อมาตามกำหนดนัดหมาย เราพยายามอยู่เป็นเวลาหลายเดือน ผลสุดท้ายจึงได้ส่งคนถือหนังสือไปทางบก ไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ทหารอังกฤษที่จุงกิง และอีกด้านหนึ่งเราก็ใช้วิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการแต่งบทความสนทนาที่มีความนัย อ้างถึงชื่อปลอมของพวกเรา (ซึ่งไม่มีใครรู้ในประเทศไทย) และขอร้องให้พวกเรา “ซ้างเผือก” ในอินเดียคอยฟังวิทยุลับของพวกเราด้วย พวกเราในสันติบาลได้ผลัดเวรกันไปส่งและรับวิทยุทุกคืนแต่ไม่มีผล นักวิทยุกลับมารายงานเป็นประจำว่าไม่ได้ยินเสียงจากอินเดีย จนกระทั่งถึงต้นเดือนกันยายน เมื่อหนังสือที่ส่งออกไปทางบกประกอบกับข้อความสนทนา ที่ส่งโดยวิทยุของกรมโฆษณาการได้ถึงหูพวกเราในอินเดีย ทางอินเดียจึงได้เริ่มติดต่อมา ในคืนวันที่ติดต่อนั้น พวกเราอนอนไม่หลับ เพราะปลื้มปิติยินดีเหมือนกับตายแล้วเกิดใหม่

ด้วยความช่วยเหลือของผู้ใหญ่ในประเทศไทย หลังจากนั้นงานของเสรีไทยจากอังกฤษ ก็เป็นไปโดยง่ายและปลอดภัย เราได้รับความช่วยเหลือจากตำรวจทั่วประเทศ และหลังจากนั้นทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศก็ได้ร่วมมืออย่างแข็งขัน ตั้งแต่ชั้นนายพลลงมาจนถึงชั้นพลทหาร ตั้งแต่ชั้นรัฐมนตรีลงมาจนถึงราษฎรสามัญ ในราวเดือนพฤษภาคม 2488 ขบวนการเสรีไทยได้เจริญเติบโตขึ้น จนกระทั่งเมื่อข้าพเจ้าได้รับอนุญาตให้ลาไปพักผ่อนที่อินเดียและอังกฤษ ข้าพเจ้าก็สามารถออกเดินทางด้วยเครื่องบินคาตาลินาจากหัวหิน และกลับด้วยเครื่องบินคาโกด้า บินมาลงที่สนามบินของกองทัพอากาศไทยในภาคอีสาน⁴ คณะ “ซ้างเผือก” และคณะเสรีไทยจากอเมริกา

⁴โปรดดูความละเอียดในหนังสือ *งานใต้ดินของพันเอกโยธี* ของพลเอกเนตร เชมะโยธิน บทที่ 7-8-9 และ 17-18-19.

(ซึ่งมีจำนวนมากกว่าพวกเรา และทำงานได้รวดเร็วกว่าพวกเรา) ก็ได้เริ่มเข้ามาตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2487 เป็นต้นมา และเนื่องจากได้มีสถานีวิทยูติดต่อกับอินเดียเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก งานของคณะ Appreciation ก็มีความสำคัญน้อยลงทุกที จนกระทั่งเห็นว่าเราควรจะแยกกันไปทำงานที่อื่น พงษ์กับเรเวนได้ออกไปทำงานพิเศษก่อนหน้านั้นแล้ว ต่อมาในเดือนเมษายน 2488 กระทบจำก็ลงไปยะลา หลังจากนั้น ดีกับเค็งก็ไปปฏิบัติงานอีกแห่งหนึ่งในภาคใต้ ในกรุงเทพฯมีแต่แดงกับข้าพเจ้าเหลืออยู่ ไม่สู้จะได้ทำอะไรเป็นกิจจะลักษณะนัก จนกระทั่งเสร็จสงคราม

4. ปัจฉิมบท และบทขยายความ

ข้อความในตอนที่ 3 ข้างต้นนั้น ข้าพเจ้าได้เขียนไว้นานแล้ว และในขณะนั้นได้พยายามเขียนให้ได้ความชัดเจนพอสมควร แต่จะเขียนมากนักรไม่ได้ เพราะเหตุผลหลายประการ บัดนี้ถึงโอกาสที่ควรจะขยายความเพิ่มขึ้นบ้าง (แต่ก็ยังไม่สามารถกระทำได้ทั้งหมด) ประกอบกับที่บทความนี้จะนำไปใช้เป็นผนวกของหนังสือประวัติการณ์ที่อาจารย์ดิเรก ชัยนาม เรียบเรียงขึ้น จึงขอบรรยายเพิ่มเติมไว้บางข้อที่เกี่ยวพันกับหนังสือของอาจารย์ดิเรก ชัยนามนั้น

1. เหตุใดข้าพเจ้าจึงถูกเลือกให้เข้ามาติดต่อกับขบวนการเสรีไทยเป็นคนแรก คำตอบสั้น ๆ ก็คือ เพราะขบวนการเสรีไทยในประเทศไทยนั้น เจ้าหน้าที่อังกฤษทราบดีว่ามีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองมีส่วนสำคัญอยู่มาก ในขบวนการนั้น ข้าพเจ้าเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตผู้หนึ่ง และเคยทำงานใน ม.ธ.ก. อยู่หลายเดือน แม้ขณะนั้นจะไม่คุ้นเคยกับผู้ประศาสน์การ (นายปรีดี) เป็นส่วนตัว ก็มีความสัมพันธ์กันอยู่บ้าง ดังนี้

(ก) ข้าพเจ้าสำเร็จได้ปริญญา ธ.บ. เมื่อมิถุนายน 2479 ซึ่งเป็นบัณฑิตรุ่นแรกในหมู่นักศึกษาที่เริ่มเรียน ตั้งแต่ พ.ศ. 2477 แรกตั้ง ม.ธ.ก. บัณฑิตรุ่นนี้เป็นรุ่นแรกที่มีการอบรมในมหาวิทยาลัยก่อนรับปริญญา พอจะได้คุ้นเคยวิสาสะกับคณาจารย์อยู่บ้าง

(ข) เมื่อข้าพเจ้าสอบไล่ได้ปริญญาตรีเศรษฐศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยลอนดอนนั้น ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง โดยอาจารย์วิจิตร ลุฑิตานนท์ ได้ทราบถึงคะแนนและผลที่สอบได้เกียรตินิยมสูง ได้นำความเสนอผู้ประศาสน์การ และผู้ประ-

ศาสน์การได้มีโทรเลขแสดงความยินดี ทั้งในฐานะผู้ประศาสน์การและฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เจ้าสังกัด

ฉะนั้นสรุปความแล้ว หากข้าพเจ้าสามารถเด็ดขาดเข้ามาพบกับหัวหน้าขบวนการเสรีไทยในประเทศ ก็คงจะเป็นการสะดวกที่จะให้ความไว้วางใจและเชื่อถือในด้านขบวนการภายใน ไม่ต้องสอบสวนยืดเยื้อ หรือเป็นที่เคลือบแคลงสงสัย

แท้จริงก็เป็นเช่นนั้น เพราะเมื่อข้าพเจ้าและพวกถูกจับกุมมาอยู่ที่กองตำรวจสันติบาล นายตำรวจผู้ควบคุมข้าพเจ้า คือ ร้อยตำรวจเอกพโยม จันทร์คคะ ธ.บ. (ปัจจุบัน พ.ต.อ.) และก่อนที่อธิบดีกรมตำรวจ (พลตำรวจเอกอภัยภูธร อดุลยเดชจรัส) จะอนุญาตให้ตั้งสถานีวิทยุ (ที่พระที่นั่งอุดรฯ) ติดต่อกับฐานทัพในอินเดีย คุณพโยมก็ได้เสี่ยงอันตราย แอบเอาเครื่องวิทยุไปตั้งทดลองส่งที่บ้านของคน ทั้งนี้โดยติดต่อกับอาจารย์ วิจิตร ลulitanนท์ (เลขาธิการ ม.ร.ก.ขณะนั้น) และอาจารย์วิจิตรเป็นสื่อ ติดต่อกับอาจารย์ปรีดีอีกชั้นหนึ่ง คุณพโยมได้ลอบนำข้าพเจ้าไปพบอาจารย์ปรีดีเป็นครั้งแรกที่บ้านอาจารย์วิจิตรที่บางเขน เพื่อเสนอสารจากผู้บัญชาการสูงสุดของสหประชาชาติ (หลอด หลุยส์ เมานด์เบคเคน) ต่อหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ในระหว่างที่ลี้ภัยกระทำการ โดยยังมีได้รับอนุมัติจากอธิบดีกรมตำรวจนั้น เพื่อน ๆ ข้าพเจ้าได้สามารถติดต่อทางวิทยุกับอินเดียเป็นผลสำเร็จ ได้สามารถรับเอาคุณประเสริฐ ปทุมานนท์ และคุณกฤษณ์ ไชยยานนท์ มาลงร่วมที่ใกล้หัวหิน และได้ติดต่อสัมพันธ์กับหัวหน้าเสรีไทยผู้อื่นเป็นครั้งคราว รวมทั้งอาจารย์ดิเรก ชัยนาม ด้วย

การลอบพบปะกับผู้ใหญ่ในครั้งนั้น กระทำในเวลากลางวัน (เว้นแต่การนัดพบกันที่บ้านอาจารย์วิจิตรที่บางเขนนั้น เป็นเวลากลางวัน) ข้าพเจ้ามักจะ “แวบ” จากที่พักในกองตำรวจสันติบาล มาเดินเล่นที่ถนนสนามม้า แล้วเผอิญคุณพโยมขับรถผ่านมา เป็นเวลาที่ผู้อื่นมองไม่เห็นหรือไม่สังเกต ข้าพเจ้าและเพื่อนเฉลยสงครามเข้าไปนั่งปรือในรถแล้ว คุณพโยมพาขับไปยังที่นัดหมายต่าง ๆ แล้วถ่ายรถ จำได้ว่าพบกับอาจารย์ดิเรกครั้งแรกก็เป็นวิธีนี้ หากกลับก็มีการถ่ายรถอีกในที่นัดหมาย กว่าจะได้เข้านอนก็สว่าง ๆ หรือระหว่าง “หาว” คือ สัญญาณเครื่องบินมาโจมตี ยิ่งต่อมา ท่านอธิบดีกรมตำรวจให้พบท่านหลังที่เที่ยงคืนทุกครั้ง บางครั้งเริ่มพบท่านเวลา ๓ นาฬิกา และท่านมักจะพาไปเดินคุยกันในบริเวณพระบรมรูปทรงม้าบ้าง ในบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยบ้าง

เมื่ออธิบดีกรมตำรวจอนุญาตให้ติดต่อทางวิทยุได้นั้น การติดต่อทางลับของเราเสร็จเรียบร้อยแล้ว ฉะนั้นจึงสามารถแสดงสมรรถภาพให้ท่านได้เห็นว่าคุณติดต่อได้รวดเร็วมาก พลร่มรุ่นแรกที่ท่านอธิบดีกรมตำรวจสั่งให้รับเป็นทางการได้คือ นายเสนาะ นิลกำแหง นายประไพโรช เปาโรหิต และนายเทพ เสมถิติ รับลงที่บินภูกระดึง พลร่มรุ่นหลัง ๆ ยิ่งรับได้สะดวกยิ่งขึ้น เพราะขบวนการเสรีไทย รวมทั้งคุณพโยม ไม่ต้องปฏิบัติ การเป็นความลับถึงสองชั้น คือ นอกจากจะปิดญี่ปุ่นและคนอื่น ๆ แล้ว ยังต้องปิดท่านอธิบดีและตำรวจอื่น ๆ ด้วย และความร่วมมือของอธิบดีกรมตำรวจ ทำให้การปฏิบัติงานของพวกเราทั้งหลายสะดวกขึ้นหลายประการ เพราะตำรวจเป็นใจด้วย และตำรวจมีกำลังอยู่ทุกหนทุกแห่ง แม้ว่าญี่ปุ่นจะพบพวกเราที่เป็นนายทหารฝรั่งมากับตำรวจ ก็เตรียมกันไว้ล่วงหน้าแล้วว่า จะเล่านิยายว่าตำรวจไทยจับเชลยได้

2. เหตุใดข้าพเจ้าจึงได้รับอนุญาตให้ลาไปพักผ่อนที่อินเดียและอังกฤษ ข้าพเจ้าได้รับอนุญาตให้ไปจากกรุงเทพฯ ได้ เมื่อมิถุนายน 2488 เพราะ (ก) ทางกองบัญชาการอังกฤษใครจะให้ข้าพเจ้าไปรายงานตัวด้วยวาจา (ข) ข้าพเจ้าอยากไปอังกฤษ และเมื่อได้ทำความดีความชอบถึงขนาด กองบัญชาการก็อนุญาตให้ข้าพเจ้าไปพักผ่อนที่อังกฤษได้ เพื่อเยี่ยมผู้รักของข้าพเจ้าที่นั่น

ประโยชน์ที่อาจารย์ปรีดีใคร่จะให้ข้าพเจ้าไปทำที่อังกฤษนั้น ก็คือ ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมือง อาจารย์ปรีดีต้องการให้ข้าพเจ้าไปขอร้องให้รัฐบาลอังกฤษยอมรับรองขบวนการเสรีไทยเป็นรัฐบาลอันชอบธรรมของไทย ทำนองเดียวกับที่สหรัฐฯ ได้รับรองแล้ว และให้ข้าพเจ้าไปขอร้องให้รัฐบาลอังกฤษปลดปล่อยเงินสำรองเงินตราที่เราฝากไว้ที่อังกฤษ และซึ่งถูกกักกันอยู่ทั้งหมด ในการนี้อาจารย์ปรีดีบอกข้าพเจ้า ให้พยายามติดต่อกับนายแอนโทนี อีเดน รัฐมนตรีต่างประเทศขณะนั้น แต่ข้าพเจ้าเรียนปฏิเสธอย่างแข็งขันว่าข้าพเจ้าไม่รู้จักอีเดน และการไปอังกฤษเพียงไม่กี่วัน จะเข้าพบอีเดนนั้นเหลือวิสัย อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าจะพยายามหาช่องทางที่ดีที่สุดที่จะเจรจากับใครคนใดคนหนึ่งในเรื่องนี้

ขณะนั้นปรากฏว่า สงครามทางยุโรปยุติแล้ว และอังกฤษกำลังจะมีการเลือกตั้งทั่วไป จากคำเล่าลือในกองทหารทั้งหลาย ข้าพเจ้าจะเห็นว่าพรรคกรรมกรของอังกฤษคงจะชนะเลือกตั้ง เผอิญประธานพรรคกรรมกรในขณะนั้น คือ ศาสตราจารย์ลัสกี

แห่งมหาวิทยาลัยลอนดอน ข้าพเจ้าไม่คุ้นเคยเป็นส่วนตัวกับลัสกี เพราะท่านเป็นหัวหน้าวารัฐศาสตร์ ข้าพเจ้าเรียนทางเศรษฐศาสตร์ เคยแต่เข้าฟังบรรยายของท่าน แต่ก็คิดว่าคงจะเข้าหาท่านง่ายกว่าเข้าหาโอเคน และอีกประการหนึ่ง ถ้าพรรคกรรมกรจะชนะเลือกตั้งแล้ว การติดต่อกับโอเคนก็ไม่มีความหมาย ฉะนั้นจึงตัดสินใจบันทึกข้อความถึงลัสกี ขอพบท่าน ท่านก็ดีใจหาย อนุญาตให้พบที่บ้านท่าน ข้าพเจ้าแต่งตัวใส่เครื่องแบบพันตรีอังกฤษเข้าไปพบลัสกี เพื่อแสดงว่าข้าพเจ้าเอาชีวิตเข้าแลกกับเรื่องนี้แล้ว โดยร่วมรบกับอังกฤษ แต่ข้อนี้ซาบซึ้งใจของศาสตราจารย์ลัสกีก็เพียงใด ไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ว่า เมื่อข้าพเจ้าได้อธิบายเรื่องความต้องการของขบวนการของขบวนการเสรีไทยแล้ว ศาสตราจารย์ลัสกีได้บอกว่าท่านจะพยายามช่วย แต่มีเงื่อนไขอยู่ข้อหนึ่ง เงื่อนไขข้อนี้ท่านใช้เวลาอธิบายให้ข้าพเจ้าฟังถึงกว่าหนึ่งชั่วโมง สรุปความว่าท่านจะช่วยไทย แต่ไม่ต้องการช่วยไทยประเภทที่ถืออำนาจหรือมีทรัพย์สินส่วนตัวมากมาย ท่านต้องการช่วยคนสามัญ (common people) มากกว่า และเวลากว่าหนึ่งชั่วโมงนั้น ท่านใช้เทศนาให้ฟังว่า ควรจะช่วยคนสามัญทำไม

การติดต่อกับลัสกีนี้ไม่ได้ผลเต็มที่ตามที่คาดหวัง เพราะรัฐบาลกรรมกรของอังกฤษยังคงดำเนินนโยบายถือไทยเป็นศัตรูแบบเดิม แต่อย่างไรก็ดี ศาสตราจารย์ลัสกีก็ได้กระทำตามที่ท่านพูดคือ ท่านพยายามเขียนบันทึกถึงนายเบวิน รัฐมนตรีต่างประเทศหลายครั้ง ตามที่ข้าพเจ้าขอร้อง ปรากฏจากปากคำของเพื่อน ๆ ที่อยู่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า บันทึกของลัสกีนี้ได้รับพิจารณาจากเบวินอย่างเต็มที่ แสดงว่าแม้มิได้ผลจริง ๆ ลัสกีก็ได้พยายามช่วยไทยโดยแท้จริง*

3. การไปเจรจาที่เคนดิหลังการยอมแพ้ของญี่ปุ่น เมื่อญี่ปุ่นยอมแพ้แล้ว ข้าพเจ้าได้ถูกส่งไปกับคณะผู้แทนไทยยังเคนดิสองครั้ง ทั้งสองครั้งได้ถูกกำชับให้แต่งเครื่องแบบพันตรีอังกฤษ มิให้บอกพร่อง เพราะการเจรจากับอังกฤษนั้นเป็นเรื่องสำคัญ อังกฤษไม่ยอมไทยง่าย ๆ อย่างสหรัฐฯ

ครั้งแรกข้าพเจ้าเดินทางไปในคณะของพลเอกหลวงเสนาณรงค์เป็นคณะผู้แทนไทยฝ่ายทหาร พลเอกหลวงเสนาณรงค์เป็นหัวหน้าคณะไป เพราะท่านมีกิตติศัพท์เป็น

*เรื่องราวการติดต่อกับศาสตราจารย์ลัสกี โปรดดู “บันทึกที่เพิ่งเปิดเผยของปิวัย อิงภากรณ์” ในภาคสามของหนังสือนี้

ที่ทราบกันอยู่ว่า ท่านเป็นผู้ที่ต่อต้านญี่ปุ่นอย่างแข็งขันที่สุดในการรุกขึ้นบกของญี่ปุ่น และสามารถต่อต้านได้สำเร็จในส่วนของท่าน จนรัฐบาลไทยสั่งหยุดยิง พลเอกหลวงเสนาณรงค์เป็นผู้ที่มีบุคลิกลักษณะเด่น สมเป็นทหาร และมีชื่อเสียงในทางสุจริต รักรชาติ และกล้าหาญ คณะผู้แทนไทยคณะนั้นไม่ได้มีการเจรจากันมาก เป็นการ “แสดงธง” ของไทยเพื่อให้อังกฤษและนักหนังสือพิมพ์ทั่วไปเห็นว่า ไทยก็ได้สู้ญี่ปุ่น และพร้อมที่จะสู้ญี่ปุ่นตลอดมาจนเลิกสงคราม หากแต่สหประชาชาติห้ามหน่วงเหนี่ยวไว้

ข้าพเจ้าได้ไปในคณะผู้แทนไทยอีกครั้งหนึ่งยังกรุงแคนดี ซึ่งหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไซยันต์ ทรงเป็นหัวหน้าไป รายละเอียดการเจรจาเรื่องนี้ ปรากฏในหนังสือของอาจารย์ดิเรกแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องเล่าไว้ ณ ที่นี้ และความจริงข้าพเจ้าก็ถูกเรียกตัวกลับไปศึกษาต่อที่ลอนดอนเสียก่อนที่การเจรจาจะเสร็จจง

4. คุณหลวงสุพรรณรงค์ และนายมาร์ติน ก่อนจบบทความนี้ข้าพเจ้าไม่ควรจะเว้นกล่าวถึงบุคคลสองท่าน ที่ได้ให้กำลังใจแก่เราเมื่อเราไปถึงอินเดียใหม่ ๆ ขณะนั้นใจของพวกทหารเสรีไทยกำลังฝ่อเพราะได้ตราครุฑเดินทางมาเป็นเวลาหลายเดือน และไม่แน่ใจว่าอนาคตของพวกเราจะเป็นอย่างไรในอินเดีย ปรากฏว่า เราได้พบชาวอังกฤษหลายท่านที่เคยมาทำงานในประเทศไทย และพูดไทยได้อยู่ในกองทหารซึ่งจะบังคับบัญชาเรา คนอังกฤษเหล่านี้ เช่น Pointon, Micholoyne, Bryce, Smith, Hobbs, Hopkins ได้ให้กำลังใจแก่พวกเราอยู่บ้าง แต่ท่านที่ให้กำลังใจแก่เราอีกด้านหนึ่งนั่น คือ พลเอกหลวงสุพรรณรงค์ และ Mr. Martin คุณหลวงสุพรรณรงค์ท่านไปอินเดียจากสิงคโปร์ ขณะที่ท่านไปสิงคโปร์นั้น ท่านไปราชการทหาร แต่เมื่อญี่ปุ่นเริ่มรุกรานท่านก็เลือกหลบหนีไปอินเดีย เพื่อแสดงว่าเป็นคนไทยคนหนึ่งที่ไม่ยอมแพ้ พวกเราหนุ่ม ๆ ได้เห็นตัวอย่างของท่านจริง ๆ เข้าก็มีกำลังใจสูงขึ้น อีกท่านหนึ่งเป็นชาวอังกฤษชื่อ มาร์ติน มีอายุมาก เป็นบิดาของนายแพทย์ไทย ก็อนายแพทย์บุญสม มาร์ติน ท่านเดินจากประเทศไทยไปถึงอินเดียด้วยเท้า เพื่อไม่ยอมอยู่เป็นเชลยญี่ปุ่น พวกเราหลายคนคุ้นเคยกับบุตรของท่าน และถือท่านเสมือนคนไทย ตัวอย่างของ “ลุงมาร์ติน” ก็เป็นสิ่งส่งเสริมกำลังใจของเราเช่นกัน